

אשיחה בהקד

פְּרִשֶׁת בְּשִׁלַּח

שיחות מפי
הרב אורן נזרית שליט"א

הַלְכוֹת ט"ו בְּשַׁבָּט וְדִינֵי קְדִימָה בְּבְרָכוֹת

בהלכה

לעילוי נשמת מרת אימי המזוככת ביסורים
הכ"מ ארלט חנה ע"ה בת פרחת תחי'
שנלב"ע י"ב כסלו התשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה

אשיחה בהקיץ

בהלכה

ניתן להשיג את ספרי המחבר:
שיחות חיזוק ה' כרכים
אשיחה בחוקיך ה' כרכים
קול חתן וקול שמחה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בחקיך (ה' כרכים)
ניתן להשיג בטלפונים 0506491414, 0509013000
למעוניינים ניתן לקבל השיחה
במייל toraoren@gmail.com

שיחות מפי הרב אורן נזרית שליט"א

- ג המנהג לתן מזון לצפרים
- ג גתינת מזון לצפרים בשבת
- ד מהות יום ט"ו בשבט בהלכה
- ה תענית בט"ו בשבט
- ז ודוי ונפילת אפים
- ח מנהג ישראל ביום זה
- ח המנהגים שסודן בתורת הקבלה
- י תפלה על אתרוג מהדר
- י לילה מיוחד להטמעת הלכות ברכות
- יא דיני קדימה בברכות
- יא ב' מינים שברכותיהן שוות
- יב סימן זשחנג"י
- יג קדימת פרי חדש (שהחינו) למין שבעה
- יג ב' מינים שאין ברכותיהם שוות
- יד דיני קדימה בברכת מזונות
- טו דיני קדימה בברכת שהכל
- טו דיני קדימה בברכת הגפן
- טו אימתי לא חלים דיני קדימה
- טז אינו חשוב - אם פוטר את החשוב
- יז פרי שברכתו בספק
- יט יסודות הברכה, מעלתה ומהותה
- יט תקנת גסח ברכת המזון
- כ תקנת 'מאה ברכות' ויסודה
- כא סוגי הברכות וחלוקיהן
- כא התועליות המצויות בברכה
- כג מטבע הברכה
- כג ברוך אתה ה' - משמעותו
- כד לשון נוכח ולשון נסתר

ניתן להקדיש פרשיות לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב
לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000

שעור לפרשת בשלח

הלכות ט"ו בשבט ודיני קדימה בברכות

ומצוות - אז ימציא השי"ת להם מזונות בלי עמל ויגיעה, וירד להם המן מלמעלה, כאשר הצפרים מוצאים מזונותיהם נזרקים למעלה על גגותיהם, והוא רמז נכון.

וכן כתב רש"י בפרשת בשלח (שמות טז, לב) שכאשר היה ירמיה מוכיח את ישראל למה אינם עוסקים בתורה, והם טוענים: אם כן מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן ואמר: הדור ראו דבר ה', שמעו לא נאמר אלא ראו, שהראה להם צנצנת המן ואמר להם: בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחים למקום להכין מזון ליראי.

ובשם ה'חזקה מלובלין' ז"ע מפרסם לבאר (עין טעמי המנהגים עמ' תקלא) טעם המנהג שזורקים דבר מאכל לצפרים בשבת שירה, כי דתן ואבירם לקחו המן ופזרו ברחוב בליל שבת קדש, בכדי להכחיש דברי משה רבנו ע"ה, במאמרו: וביום השביעי שבת לא יהיה בו, ואמרו אל העם צאו וראו שנמצא על פני השדה, ועל זה נאמר (שמות טז, כז) 'ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט ולא מצאו', מפני שהצפרים היו אוכלים קדם שבאו. וזהו שנאמר שם 'ולא מצאו', וקשה הלא היה לו לכתוב 'ולא היה', אלא רצה לומר שלא מצאו מה שהניחו, כי לשון מציאה נופל על דבר שהיה לו ונאבד ממנו. על כן בשבת שירה שקורין פרשת המן, נותנין לפניהם מזונות בשכרן.

נתינת מזון לצפרים בשבת

הנהגים לתן שירי מזון לפני העופות בשבת שירה - יש להם על מי שיסמכו.

הנה דנו הפוסקים כיצד מתר לתן מזון לפני הצפרים בשבת, והלא קיימא לן (או"ח שכד,

בסיעתא דשמיא, נמצאים אנו בשבוע פרשת בשלח - שבת שירה, כאשר לאחר השבת יחול יום ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות. על כן, ניוחד את שעורנו זה למנהגי שבת שירה, דיני ט"ו בשבט, והלכות קדימה בברכות - אשר שייכים במיוחד לתאריך זה, שכן ליל ט"ו בשבט הוא לילה מיוחד בו נתן להטמיע הלכות ברכות. זאת ועוד, שקדימה מחלטת נתנה ההלכה לברכתם של פרות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, על פני שאר מאכלים וגדולים.

המנהג לתן מזון לצפרים

כתב בספר 'אור פני משה' (למהר"מ מפשוורסק, בשלח דף טז, א): מנהג ישראל תורה הוא, שנוהגים לזרק בשבת שירה מזונות לצפרים ולעופות. כמדמה לי שהוא רמז נכון למבינים, על פי מאמר רבי משה אלשיך זלה"ה על פסוק (שמות טז, לב): 'ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' מלא העמר ממנו למשמרת לדתיתכם למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר בהוציאי אתכם מארץ מצרים', וזו לשונו בקצור: למען ידעו ויראו הדורות איך אשר בוטחים בישועתו יתברך בלב שלם, הוא ממציא מזון להם, כאשר המציא לישראל במדבר אשר יצאו ממצרים, ולא אמרו איה צדה לדבר כו', ומהם יראו וכן יעשו גם הדורות הבאים להשליך על ה' יהבם והוא יכלכלם, עד כאן דבריו. ועתה בעונינו חרב בית המקדש ונגנזה צלוחית המן, ואין רמז זה מוחש, לכך נהגו שבשבת שירה אשר שם נאמר פרשת המן לזרק מזונות לצפרים, להורות שכשם שהצפרים מוצאים מזונם ללא עמל וטרח, כך ישראל הנמשלים לצפור, פנו את עצמם מעסקיהם ויעסקו בתורה

שיך למגזר שמא יקח מהם, ועל כן באפן שנותנן על הגג כשאין העופות לפניו, דאז ליכא למיחש כלל שמא יבוא לצודם, כיון שאינו רואם - לכולי עלמא שרי בשבת דחמירה.

ובספר 'ארחות רבנו' מהנהגות בעל ה'קהלות יעקב' (דף קנב) כתב דשאלו להגאון החזון איש אם מתר לתת שירים של חמין לצפרים בשבת שירה, והשיב לאסור כמו שכתב המגן אברהם. אמנם בעל ה'קהלות יעקב' היה נותן להצפרים ביום א' לקים מנהגם של ישראל.

ויש שכתבו להניח מערב שבת הפרורין בתוך צלחת ויכסוה ויניחוה על אדן החלון או במרפסת, ובשבת בבקר יוציאו את הכסוי מהצלחת.

ובספר אשל אברהם מבוטשאטש (סימן קסז סעיף ו') כתב שנכון לעשות כן על ידי קטן כיון שאין זו שבות גמורה, עין שם.

מהות יום ט"ו בשבט בהלכה

יום ט"ו בשבט הוא יום ראש השנה לאילנות, ויש כמה הלכות התלויות ביום זה בדיני ערלה ובדיני תרומות ומעשרות.

כן הוא מבאר במשנה במסכת ראש השנה (ב. א) שיום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות וכדברי בית הלל שהלכה כמותם. וכו' פסקו גם הטור והשלחן ערוך (יו"ד סי' שלא, נז; קכה).

והנה בספר אדני פז (אלטונא תק"ג, דף יא ע"ד) כתב שפרות האילן נדונים בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות ויומא דדינא דפרות הוא. אולם זה אינו כן, כי במשנה דר"ה (טז, א) שנינו: בארבעה פרקים בשנה העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פרות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, ובחג הסוכות נדונין על המים.

יא) "אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שוכך ויוני עליה". ואכן המגן אברהם (סימן שכד סק"ז) הביא שם מה שיש נוהגים לתן חטים לפני העופות בשבת שירה, וכתב על זה: ואינו נכון שהרי אין מזונותם עליה. והובא במשנה ברורה (שם ס"ק לא).

ובספר בתוספת שבת (ס"ק יז) כתב לישב המנהג, דאפשר שאין להקפיד בזה, כיון שנהגו כן לשם מצוה, שמרגלא בפומיהו דאינשי שגם העופות אמרו שירה ביים. וכונתו דמאתר ונהגו כן לשם מצוה, נמצא שאין אנו טורחים בשבילם אלא בשבילנו, כדי להפיר להם טובה שאמרו שירה על היים. וכן כתבו בערוך השלחן (סעיף ג') ובדעת תורה (סימן שכד ס"ק יא).

ועין בספר נמוקי ארח חיים להגאון ממונקאטש (סי' שכד) שכתב שמנהג זה מקבל מקדושי עליון, ובדאי לא הוא נהגי נגד דברי השלחן ערוך, והאריך לצדד להתר, ותוך הדברים הביא דכל מה דחשיבי עופות אין מזונותם עליה' זהו דוקא בימות הקיץ, שהאכל מצוי כדמן על פני השדה, אולם בימות החורף - כל העופות חשיבי מזונותם עליה, ממילא בשבת שירה החלה בימות החורף, מתר לתן לפני העופות.

ובספר מקור חיים לבעל 'חזות יאיר', כתב גם כן להתיר מטעם אחר, שאסור נתינת מזון לבהמה בשבת הוא רק כשנותן לפניהם דוקא, שנכר לכל שטורח עבורם, מה שאין כן בזה שמניח לפני חלונו - אין אסור, וכן כתב בתורת שבת. ולטעם זה אין הכי נמי אין להקל אם נותן בפניהם ממש.

וכיוצא בזה כתב מהר"ע מיזליש זיע"א בספר 'מנורה הטהורה' (סי' שכד) להתיר כנ"ל, למאן דאמר דאסור נתינת מזון לפני בעלי חיים הוא משום חשש שמא יבוא לצודם (עי' תוספות ביצה כג, ב), וממילא מתיר למשדא קמיהו בשבת דחמיר, דאכל נפש אסור ולא

תענית בט"ו בשבט

אסור להתענות ביום ט"ו בשבט, ולכן אף במקום שנהגו שהחתן מתענה ביום חפתו - מכל מקום לא יתענה ביום ט"ו בשבט. ומכל מקום המנהג אצל רב בני עדות המזרח הוא שאין החתן מתענה כלל ביום חפתו, וכן פשט המנהג בארץ ישראל שאין החתן מתענה כלל ביום חפתו.

בענין אסור התענית ביום ט"ו בשבט, כן פסק בשו"ת רבנו גרשום מאור הגולה (מה' אידלברג סי' יד) שהואיל ושינינו (ר"ה ב, א) ארבעה ראשי שנים הם, וקתני להו בהדי הדדי, כיון שבשאר ראשי שנים אסור בהן התענית - כך הדין בט"ו בשבט, וכדאמרינן כהאי גוונא (מו"ק ג, ב), וכן הוא בשו"ת מהר"מ מרוטנבורג (דפוס פראג סי' ה) שצבור שבקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני ונזדמן שהתענית הראשון יחול בט"ו בשבט, יש לדחות התענית לשבת הבאה, ואין קובעים תענית בט"ו בשבט, שלא מצינו תענית בראש השנה כלל, דכיון דקתני במתניתין ארבעה ראשי שנים הם ובשאר ראש השנה לית בהו תענית - אף ראש השנה דט"ו בשבט לית ביה תענית, וה"ל אשכחן דילפי מהדדי (מו"ק שם). וכן הוא במרדכי (פ"ק דר"ה), ובהגהות מימוניות (שופר א, א) בשם תשובת ריצב"א, וכן כתבו עוד ראשוני, וכן פסק נמי מרו בשלחן ערוך (סי' תקעב ס"ג): "צבור שבקשו לגזור תענית שני וחמישי ושני, ופגע בתענית ט"ו בשבט, התענית נדחה לשבת הבאה כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות".

אמנם לכאורה יש לדון על זה, לפי מה שכתבו הגאונים (הובאו באור זרוע ח"ב ר"ס רנז) שאדם הרואה עצמו שצריך להתענות ביום ראש השנה שהוא יום הדין הרשות בידו, וכן איתא בתשובות הגאונים (תמדה גנוזה סי' קכט), וכן כתב בהגהות מימוני שם בשם רב

נמצא שאין יום הדין של פרות האילן אלא בעצרת, ודוקא בתבואה אמרו בגמרא דתרי דיני דייני לה, ולא בפרות האילן. ומה שנקבע יום ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות - הוא לענין הלכות ערלה וכו' ומשום שאז יצאו רב גשמי שנה כמו שאמרו בגמרא (ר"ה יב, א) ופרש רש"י שכבר עברו רב ימות הגשמים והשרף עלה באילנות ונמצאו הפרות חונטים מעתה, וכן הוא בתשובת הגאונים (הרכבי סי' רמג), וגם הגרא"ח נאה וצ"ל בספר שנות חיים (מקו"ח סי' לא אות א) כתב שהמוני העם טועים וחושבים שיום ט"ו בשבט הוא יום הדין לאילנות וזה אינו, והכי הוי קושטא דמילתא כאמור.

ומבאר בר"ה (טו, א) שאפלו בשנה מעברת ראש השנה לאילנות הוא בט"ו בשבט, אע"פ שעדין לא יצאו רב גשמי שנה, דאזלינו בתר רב שנים.

ומפשטות דברי הרמב"ם (שמטה ויובל ד, ט) נראה דראש השנה לאילנות לענין שמטה הוא בתשרי, ולא בט"ו בשבט. ולכן פסק: "באחד בתשרי ראש השנה לשמטין וליובלות, פרות ששית שנקנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פרות האילן והגיעו לעונת המעשרות קדם ראש השנה הרי אלו מתרין, ואע"פ שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפרות ששית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ראש השנה הרי הן כפרות שביעית".

אבל השל"ה כתב להוציא דברי הרמב"ם מפשטו, וכתב דט"ו בשבט הוי ר"ה לאילן אף לדידה, והא דכתב גרישא דא' בתשרי הוי ראש השנה לשמטין - קאי אירקות, ומה שהזכיר בהמשך דבריו גבי פרות האילן דהכל תלוי בראש השנה - כונתו לראש השנה שלהם, דהיינו ט"ו בשבט. ועין בספר המועדים בהלכה להגרש"י ז"ן (עמוד קפה) מה שצין בזה.

נטרונאי גאון, ואם כן יש לומר שגם בט"ו בשבט יהיה מתיר להתענות.

אולם מכל מקום לדינא נקטינן כמו שפכתב הרא"ש (פ"ד דר"ה סי' יד) בשם רב שר שלום גאון שאסור להתענות בראש השנה, וכן כתב רש"י בפרדס הגדול (סי' קע) בשם רב יהודאי גאון, וכן כתב בעל המאורות (סוף ר"ה), ובתשובת הרשב"א (ח"ד סי' רסב) בשם רבנו האי גאון, וכן כתבו בשמו רבנו יצחק בן גיאת (הל' ר"ה עמוד מג), והמנהיג (הל' ראש השנה אות א), והאור זרוע (ח"ב סי' רנז), ושכן פסק רבנו חננאל, וכן הוא בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' סד), וכן כתב המרדכי (פ"ק דר"ה סי' תשח) בשם רב נחשון גאון, וכן כתב בשבלי הלקט (סי' רפד) בשם רב סעדיה גאון, וכן כתב בשו"ת הריב"ש סי' תקיג. ומעתה מה שדיק רבנו גרשום מאור הגולה הנ"ל בדין ט"ו בשבט שפיר דיק, דאיהו גמי סבירא ליה כיתר הגאונים שאסור להתענות בר"ה, וממילא הוא הדין לט"ו בשבט שאין מתענים בו.

ובשו"ת בית דוד (או"ח סי' שג) כתב שסבירא זו שפכתב הגהות מימוני והמרדכי שאסור להתענות בט"ו בשבט, לא סבירי לה שאר פוסקים והר"ף והרמב"ם והרא"ש, דאם איתא דסבירי לה - לא משתמיט חד מנייהו לומר כן, והכי מוכח מן הירושלמי שהובא בטור (סוף סי' תיח): בכל מתענים חוץ משבתות וימים טובים וראשי חודשים וחל המועד, ולא קתני חוץ מט"ו בשבט, אע"פ שאין למדיו מן הכללות אפלו במקום שנאמר בהם חוץ. והראיה שהביאו הראשונים מדתנן ארבעה ראשי שנים הם וכו', אינה מכרעת כלל. ומה שאמרו שלא מצינו תענית בראש השנה כלל אינה טענה, דאדרבה איפכא הוא, שלא מצינו אסור תענית בראש השנה כלל, כי האסור להתענות בראש השנה אינו אלא משום יום טוב שנקרא חג ומקרא קדש, מה שאין כן בשאר ראשי שנים. ואף מרן השו"ע

בסימן תקעב (ס"ג) בדין ט"ו בשבט, לא כתב כן אלא לענין שלא יגזרו בו תענית לכתחלה, לחוש לכתחלה לדברי הראשונים הנ"ל, אבל יחיד שקבל עליו תענית כף וכף ימים וארע בתוכם ט"ו בשבט - מתענה כיון שקבלו בלשון קבלה, שהרי בשו"ע (סי' תקע ס"א) כתב יחיד שקבל עליו תענית כף וכף ימים וארע בהם שבתות וימים טובים או ראש חודש וחנוכה ופורים או ערב יום הכפורים אין צריך התרה וכו', ולא הזכיר ט"ו בשבט, אלמא דמתענה בט"ו בשבט.

ואולם כתב מרן זיע"א דאין בדבריו כדי לדחות דברי המרדכי והגהות מימוני בגילא דחיטתא, ובפרט אחר שמצאנו מקור דבריהם בתשובת רבנו גרשום מאור הגולה ורבנו מהר"מ מרוטנבורג.

ומה שפכתב שהיחיד מתענה בט"ו בשבט - ע"ז בספר אבק דרכים (דף שלום סוף סימן לג) בתשובת מהר"א לפפא ז"ל שכתב שמהראיה שהביאו מהר"מ והמרדכי והגהות מימוני, נראה שאין חלוק בין צבור ליחיד, כי מי יוכל לחלק על מהר"מ והמרדכי והגהות מימוני. ולכן העלה להלכה, שמי שנדר להתענות כל השנה כלה חוץ משבתות וימים טובים, אסור לו להתענות בט"ו בשבט, אך אין לומר שאפלו התרה אין צריך, כי לא מצינו לט"ו בשבט שיקרא 'יום טוב', וגם בלשון בני אדם לא נקרא כן.

ומה שפכתב ה'בית דוד' לדיק מהשלחן ערוך (סי' תקע) שכתב: וארע בהם שבתות וימים טובים או ראש חודש וחנוכה ופורים ולא הזכיר ט"ו בשבט - יש לומר דתנא ושייר, שהרי בשו"ת פני אהרן (אמריליו, או"ח סי' כו) נשאל במי שקבל תענית למחר ולא שם לבו שלמחר הוא יום ל"ג לעמר, והעלה שלא יתענה, שאלו ידע שלמחר יום ל"ג בעמר לא היה מקבל להתענות בו, ולכן יעשה התרה. וכיוצא בזה כתב הארחות חיים

ודוי ונפילת אפים

אין אומרים ודוי ונפילת אפים בט"ו בשבט, ואם חל ט"ו בשבט ביום שבת, אין אומרים צדקתך במנחה, ונוהגים שגם ביום י"ד בשבט שהוא ערב ט"ו בשבט, שאין אומרים ודוי ונפילת אפים בתפלת מנחה.

הלכה זו שאין אומרים תחנון ונפילת אפים ביום ט"ו בשבט, כן מבאר בדברי מהר"מ מרוטנבורג בספר מנהגים (עמוד ד) וכן כתב נמי מרן הבית יוסף (סי' קלא): ונהגו העולם שלא לפל על פניהם בט"ו בשבט וכן בט"ו באב. וכן פסק מרן גם בשלחן ערוך (סי' קלא ס"ו).

וכשחל ט"ו בשבט בשבת - אין אומרים 'צדקתך' בתפלת מנחה. ודבר זה הוא לפי מה שפסקו הטור ומרן השלחן ערוך (סי' רצב סעיף ב) שכל יום שחל בשבת, שאלו היה חל לא היה בו נפילת אפים - אין אומרים בו 'צדקתך' במנחה, אם כן הוא הדין ט"ו בשבט שחל בשבת. גם לפי מה שפסק מרן סי' תכט ס"ב שאין אומרים צדקתך בכל חדש ניסן, ומבאר במגן אברהם (ר"ס תקעג) שיום ט"ו בשבט עדיף מחדש ניסן, אם כן קל וחומר הוא לט"ו בשבט שחל בשבת שאין לומר בו 'צדקתך'. וכן כתב בספר המנהגים לרבי אייזיק טירנא (עמוד קג).

אמנם בתשובת הגאונים (שערי תשובה סי' ל) תלו זאת באמירת ההלל, וכן כתב הארחות חיים (הל' תפלת מנחה בשבת אות ו), ורבי דוד אבודררהם (דף מט ע"ב) בשם הגאונים, שביום שאומרים בו הלל אין לומר 'צדקתך'. וכתב המטה יהודה (סי' רצב סק"ד) שכן מנהגם על פי הוראת הרשב"ץ. אולם לפי מנהגנו שבכל חדש ניסן אין אומרים 'צדקתך' כפסק מרן הנ"ל, וכן כתב המאמר מרדכי (סי' רצב סק"ב), הכי נמי אין לומר צדקתך.

ובענין אמירת תחנון בערב ט"ו בשבט, הנה בספר עולת תמיד (סי' קלא ס"ק כ) כתב שמדברי

(סי' תקע סק"ב) שהוא הדין בימי ניסן ושאר ימים שנוהגים שלא לומר בהם תחנון, שדינם כימים האסורים להתענות בהם מדבריהם, וכמו שכתב הש"ך (יו"ד סי' רמו ס"ק יא) בשם תשובת מהר"מ. וגם בשו"ת פני אהרן (או"ח סי' ו) כתב: מעשה שהתחילו תלמידי חכמים שבעיר להתענות בה"ב, ולהרבות בסליחות ותחנונים על צרה שלא תבוא, וארע בהן ט"ו בשבט, ומטעם זה לא התענו בו ביום, רק שאמרו סליחות בתפלת המנחה וכו' עין שם, ומשמע שלא היו אלא יחידים ולא התענו בט"ו בשבט, שכנראה סמכו על הראשונים הנ"ל, וכן עקר ודלא כהבית דוד.

ולענין תענית חתן ביום חפתו - הנה אף על פי שהמנהג שהחתן והכלה מתענים ביום חפתם יסודתו בהררי קדש, כמבאר בשו"ת מהר"י מברונא (סי' צג) ובשו"ת מהר"מ מינץ (סי' קט), וכן כתב הרמ"א בהגה באבן העזר (סימן סא סעיף א), מפל מקום אצל הספרדים ורב עדות המזרח לא נתפשט מנהג זה, וכמבאר בכנסת הגדולה (ארח חיים סי' תקנט) שבעיר קושטא נהגו שלא להתענות ביום הנשואין. וכן הגאון הראשון לציון רבי שמואל בכור מייחס בספר 'מזבח אדמה' (דף כג ע"ב) כתב על דברי הרמ"א הנ"ל שלא נהגו כן אצלנו. והגאון רבי יהודה עייאש בשו"ת בית יהודה (חלק ב סי' כג) כתב שחתן שנשא אשה בערב פסח והוא בכור שרגיל להתענות בערב פסח, מפל מקום הואיל והוא חתן באותו היום אינו רשאי להתענות כיון שיום טוב שלו הוא. ואף שהרמ"א בהגה כתב שנוהגים שהחתן מתענה ביום חפתו - לא נהגו העולם בכך. גם בספר הרי בשמים (בדרשי דף עו, ב) העלה בתשובה שאסור לחתן להתענות ביום חפתו ויום שמחת לבו, ואין לחוש למנהג בזה. ומרן החיד"א בברכי יוסף (ארח חיים סי' תע סק"ב) העיד שהמנהג בארץ הצבי ובכמה מדינות שאין החתן מתענה ביום חפתו. וכן כתבו בספר חנא וחסדא (חלק א דף קיח ע"א) ובספר יפה ללב (חלק ב סי' תקעג).

הוא, אמר הקדוש ברוך הוא: הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פרות האילן, ופרש רש"י: שתי הלחם - ירצו על פרות האילן, שהן מתירין להביא בכורים, שאין מביאין בכורים קדם לעצרת, דכתיב (שמות לד) בכורי קציר חטים, ואני שמעתי דרבי יהודה לטעמיה, דהא אזלא כמאן דאמר בסנהדרין (ע, ב) עץ שאכל אדם הראשון חטה הייתה, והוא סמך למנהג ישראל.

ועל פי דברי תקון יששכר, כתב המגן אברהם (או"ח קלא ס"ק טז): "ונוהגין האשכנזים להרבות במיני פרות של אילנות", והטעם על פי הירושלמי (קדושין פ"ד הל"ב, הובא במשנה ברורה סי' רכה סק"ט): "רבי חזקיה ר' כהן בשם רב: עתיד אדם לתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. ר' אלעזר חשש להדא שמועתא (חשש למימרא זו שנאמרה בשם רב), ומצמיח ליה פריטין (והיה מאסף פרוטות שיהיו מצויין לו לקנות), ואכיל בהון מכל מילה (מכל מין) חדא בשתא (פעם בשנה)".

וכתב הפני משה שם לבאר מדוע אדם עתיד לתן את הדין: משום שאינו נותן לבו לחזר אחריהן לברך ולהודות לה' ברוך הוא שברא מינים אלו להחיות בהן בני אדם, וכמו שאינו נחשב בעיניו טובתו יתעלה ב"ה. ועל זה קאמר דר' אלעזר ה"ה חושש לשמועה זו, וה"ה רואה להביא עצמו לידי חיוב לכל הפחות פעם אחת בשנה, כדי לברך על כל מין ומין ולתן שבח והודיה לאל יתעלה ברוך הוא ומברך המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה, וצריך כל נפש חיה, לתברך שמו ויתעלה זכרו לעד.

המנהגים שיסודן בתורת הקבלה

אכן, בספר 'חמדת ימים' הכביר במעלת יום ט"ו בשבט על פי הקבלה, והביא תקון מיוחד שיש לאומרו סביב שלחן הפרות [אשר ממנו נדפסו קנטרסי סדר ט"ו בשבט 'פרי עץ

מרון המחבר משמע שבמנחה שלפני יום ט"ו בשבט וט"ו באב אומרים נפילת אפים אבל אין המנהג פו, וגם בכנה"ג (הגב"י שם) כתב שמנהגנו שכל יום שאין בו נפילת אפים - אין נפילת אפים גם במנחה שלפניו, וכן כתב בשו"ת כנה"ג (שם אות כג).

איברא דבספר לקט ישר (עמוד קנג) כתב: זכורני כשחל ט"ו בשבט [באחד] בשבת, אין אומרים צדקתך במנחה באוסטרייה, אבל במייטרי אומרים צדקתך, כי בחל אומרים תחנה בערב ט"ו בשבט. והכנסה מלת 'באחד' בחצאי רבוע מהמוציא לאור (של דפוס ראשון) על פי סיום דבריו. אבל מפרש בטור וש"ע (סי' תכה ס"ב) שיום ט"ו בשבט לא יחול לעולם ביום ראשון בשבת, וכן הוא גם בספר מהרי"ל (עמוד תיב), וצריך עיון. [ובמהדורת מג. עמ' שמז] מחקו תבה זו, וע"ן בהערה שם מה שבאר].

מנהג ישראל ביום זה

המנהג ברב תפוצות ישראל בליל ט"ו בשבט לעטר את השלחן בכל מיני פרות שהם מפרות האילן, ובמיוחד מפרות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, כל איש כאשר תשיג ידו, ולברך על הפרות.

כתב רבי יששכר בן סוסאן מערבי ז"ל (מחכמי צפת בתקופת מרון הבית יוסף ורבנו האר"י) בספר 'תקון יששכר' (דף לא ע"ב): נוהגים האשכנזים בליל ט"ו בשבט לעטר את השלחן בכל פרות האילן, ובמיוחד מפרות שבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. וכן הובא בפרי חדש (סי' קלא ס"ו).

ובספר אדני פז (דף יא ע"ד) נתן טעם לזה, כדי שישכרו על ידי זה שהוא ראש השנה לאילנות ויתפללו עליהם שיתברכו בזמן חניטתם, כמו שאמרו כיוצא בזה (ר"ה טז ע"א): "מפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת - מפני שעצרת זמן פרות האילן

הדר' שנפוצו בקרב ישראל בכל מקומות (פזורים), ואלו דבריו:

"כמו שהיום ראש השנה לפרות האילן לענין המעשרות, דחשבינן להו שנה מט"ו בשבט, הואיל וירדו רב גשמי שנה ועלה השרף באילנות, ונמצאו פרות חונטים מעתה, כן דגמתו למעלה - ראש השנה לפרות האילן העליון, להשפיע את שפעו הקדוש לפרותיו, הם הם העולמות, אשר מהם ישתלשל וירד פה למטה באילנות ועל משטרם, ומעשה דינו פונגהו בכח סגלת התקון הזה הנעשה בעצם היום הזה בכח הברכות ואשר ילנה אליהם הגות סוד שרשן תתעוררנה בקומתם וצביונם למעלה".

"ונוסף גם הוא, כי בכח התקון הלז מעות לוי יוכל לתקן את פגם הברית אשר לא נאמנה בבריתו, והיה בעשותו התקון לעץ פרי מחץ מכתו ירפא בפגם הצדיק עושה פרי, בצרופו סגלת הימים ההם (ימי השוכב"ם) הנזכרים ונעשים לתקון פגם הברית".

"ומורי ז"ל היה אומר לכונו באכילת פרותיהן לתקון חטא אדם הראשון אשר חטא בפרות האילן, כי אף כי כל ימי שנה כל פונותינו לתקון זה, מכל מקום חביבה מצוה בשעתה זה היום תחלה וראש לפרות האילן".

וכתב שמצוה לחזר אחר ל' מיני פרות האילן, שיש בענינם סוד גדול בשם מהרח"ו, והיינו שיש שלוששים מיני פרות האילן, עשרה מהן בעולם הבריאה, לעמת עשר ספירות שלו - ומפני שהם רחוקים מן הטמאה וקרובים לאצילות, אין להן קלפה לא בפנים ולא בחוץ ונאכלין כמו שהן, ואלו הן: **ענבים, תאנים, תפוחים, אתרוגים, לימונים, אגסים, חבושים, תותים, אכמניות (או פלפלים), חרובין.**

ועשרה מיני פרות הם בעולם היצירה, והן סוד עשר ספירות דיצירה, שהם בגוניים בין

עולם הבריאה ובין עולם העשיה, שאינן קרובות לטמאה כמו עולם העשיה, ולא רחוקים כמו עולם הבריאה, ולכן גרעיני הזרע בתוך הפרי אינו נאכל, לפי שאינן רכים כגרעינים שבתוך הפרות דבריאה, ואלו הן: **זיתים, תמרים, גדגניות** (מתוקים), שיזף, שזיפים, אפרסקים, משמשים, דבדבנים (חמוצים), עזרדיו, שסק.

ועוד עשרה מיני פרות יש בעולם העשיה, לעמת עשר ספירות שלה, ולכן נאכל מה שבפנים ונזרק מה שבחוץ, שקלפת הפרי היא מחצה בינו ובין עולם התמורות כדי שלא יקבל טמאה, וזהו סוד היצר הרע והקלפה דבוקה בנפש, ואלו הן: **רמונים, אגוזים, שקדים, ערמונים, לוזים, אלונים, פרישיון, צנוברים, פיסטוקים, אגוזי פקאן (או בננות).**

וע"ז שם שהמשיך לדרש בסודות אלו הפרות ובחלוקיהם, וסיים: **"צא ולמד כי אין דבר גשמי פה למטה, שאין דגמתו למעלה, כי גבוה מעל גבוה וכו' ואשר המה בעולמות התחתונים - המה צל העליונים וכו'".**

וכתב מהר"ח פלאגי (מועד לכל חי סי' ל): ליל ט"ו בשבט ראש השנה לאילנות, ונהגו רב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פרות האילן ופרות הארץ, עד אשר תשיג ידו, וכל אחד מברך על פרי אחד, האיש מברך על החטה אחר ברכת המזון 'חלב חטים ישיביעך' כדי שיהיה לו מזונות ברוח, והאשה על הגפן כדכתיב 'אשתך כגפן פריה', והבו על הזית 'בניך כשתלי זיתים סביב לשלחנך', רמון ואגוז לבנותיו על שם 'כל כבודך בת מלך פנימה', דבש ותפוח לתינוקות על שם 'תחת התפוח עוררתיו', דבש וחלב תחת לשונך".

[והנה מה שכתב שכל אחד מן המסבים מברך על פרי אחד וכו', העיר בזה בחזון עובדיה' (ברכות דף ערה) דעדיף לנהג כפי

תפלה על אתרוג מהדר

ועין בספר בני יששכר (מאמר חדש שבט) שכתב: במשנה (ראש השנה ב, א) אמרו: ט"ו בשבט ר"ה לאילן, ולא אמר לאילנות, לרמז מה שקבלנו מרבנותי להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהדר וכו', והנה תפלתו תעשה פרות וזה שרמז התנא באומרו לשון יחיד 'לאילן', ולהורות על האילן המיוחד המבאר בתורה למצוה.

והנה הגאון רי"ח הטוב הרב בן איש חי זצ"ל בס' לשון חכמים (ח"א סי' לח) הביא גסח מיוחד של אמירת תפלה לזכות לאתרוג נאה ומהדר, וכתב הגר"פ זביחי שליט"א (ברכת טוב עמ' קפד) דיש נוהגים לומר את גסח תפלה זאת בליל ט"ו בשבט בעת אכילת הפרות שאוכלים בו מעט מן האתרוג, ואומרים אח"כ את גסח תפלה זאת. ויש נוהגים להתפלל על האתרוג למחרת ביום ט"ו בשבט עצמו בעת תפלת שמונה עשרה, ונהרא ונהרא ופשטיה. ויש האומרים בשני הזמנים. ויעלה הכל לרחמים ולרצון לפני אבינו מלכנו שבשמים השומע תפלת עמו ישראל ברחמים, אכ"ר.

והוסיף לזה רמז נאה, על פי מה שהבאנו לעיל ממהר"ח פלאגי בשם בספר מעשה הצדקה (דף קל, א אות מז) דיפריש צ"א פרוטות לצדקה ביום ט"ו בשבט, כמנן אילן, וגימטריא מים (עם הכולל) וכמנן אמן, יעין שם, מעתה יש לומר שהוא גם כן כמנן סכה, רמז שמתפללין ביום זה על אתרוג נאה לסכות.

לילה מיוחד להטמעת הלכות ברכות

עין בשו"ת עטרת פז (ח"א חיו"ד סימן ב) שכתב דעקר ענין הבאת הפרות בט"ו בשבט, יש בו כדי להרגיל את בני הבית בסדר הברכות, מה להקדים למה, וכן גם כדי להרגילם לברך

המופיע בשלחן ערוך (ריא, ד) שפרות ז' מינים קודמים לברכה, ותמרים קודמים לכל, דכל המקדם בפסוק קודם לברכה. ולכן ראוי שבעל הבית יחלק תמרים לכל המסבים, לברך תחלה עליהם, ויפטרו בברכתם כל שאר פרות האילן.

ולאחר מכן הביא את סדר ט"ו בשבט מספר 'ברכת אליהו' (וונדסבך תפ"ח) בשם מהר"ם חאגיז, שהעיד שהיה נוהג בזה סבו מהר"ם גלנטי (המג"ן) זיע"א, וזה סדרו: נוהגים לאכל ט"ו מיני פרות, ועל כל פרי יש ללמד פרק משניות אחד, דהיינו ח' פרקים דפאה, ג' פרקים דבכורים, ד' פרקים דראש השנה, שהם ט"ו. והפרות הם חמשה: כנגד בריאה - תאנה, גפן, תפוח, אגסים, חבושים, אלו נאכלים בקלפתן. והפרות כנגד יצירה - תמרים, זית, עונב, גדגנית, עזרדיו, אלו נאכלים בלי קלפה, וקלפתן בפנים והו הגרעיניו. והפרות כנגד עשייה - רמון, שקדים, אגוז, תורמוס, סדרה (פרי הדר מרקח), קלפתן של אלו היא מבחוץ ונזרקת. וכדי לתת שפע לנשמה מעולם האצילות - צריך לברך על ריח האתרוג.

אולם כתב דרובא דעלמא אינו נוהגין כן, אלא קורין בספר 'פרי עץ הדר' על הסדר, ויש שאינן נוהגין כלל לסדר פרות, ויש נוהגין דוקא שבעה מיני פרות דנשתבחה בהו ארץ ישראל, ויש מקומות דאינן לומדים כי אם ט"ו שירים שבתהלים. ונוהגין דהמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים, כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט.

עוד כתב שיש ענין להרבות בצדקה ביום זה: 'ואשרי אדם דיש לו עניים ותלמידי חכמים סביב לשלחנו בלילה הזאת, ויהיה ברכת ה' בכל אשר לו, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות. ובספר מעשה הצדקה (דף קל, א אות מז) כתב דיפריש צ"א פרוטות לצדקה ביום ט"ו בשבט, כמנן אילן, וגימטריא מים (עם הכולל) וכמנן אמן, יעין שם.

מלכי המלכים הקב"ה וכנסת ישראל וגם המועל בקדש חייב מיתה, והרי אמרו (ברכות לה, ב) שהנהנה בלא ברכה הוא כאלו מועל בקדש וכאלו גזל לקב"ה וכנסת ישראל".

"ורעה זו להיות אוכל ושותה בלא ברכה במצוי יותר בין הנשים שאינן בקיאות במילי דברכות, ואוכלות ושותות בלא ברכה וכו'. ומצוה זו מוטלת על אבות הבנות, והבעל מצוה על אשתו, ללמדה שהרי אמרו (שו"ע או"ח קסט, ב) שאסור להאכיל למי שיודע בו שאינו מברך, והאיש נענש על אנשי ביתו ולכן מחיב ללמדה או להשכיר לה מלמד. וזה כלל גדול שאל יחוס האדם על הוצאה, ואל יחשב לאבוד זמן מה שמתעסק בענינים אלו ללמד את העם ואת בני ביתו דעת ולזכותם וכדומה, כי מה לנו מזמן ומממון אם לא לעשות בו רצון ונחת רוח ליוצרנו".

דיני קדימה בברכות

לאור הדברים, ראוי בפרט ביום זה לפרט את הלכות קדימה בברכות, כמו שראיתי בספר 'הליכות מועד' - דיני ט"ו בשבט, להרה"ג אופיר מלכא שליט"א.

ב' מינים שברכותיהן שוות

הנה איתא בגמרא שאם היו לפניו שני מינים שברכותיהם שוות, אחד משבעת המינים ואחד חביב עליו יותר, כגון תמר ואפרסמון, באפן שהאפרסמון מין חביב, נחלקו בזה רבי יהודה וחכמים - רבי יהודה סבר: מין שבעה עדיף, ורבנן סברי: מין חביב עדיף. ופסק בשלחן ערוך (ריא, א) כרבי יהודה שמין שבעה עדיף: "היו לפניו מיני פרות הרבה, אם ברכותיהם שוות ויש ביניהם ממין שבעה, מקדים מין ז' אף על פי שאינו חביב כמו המין האחר".

אמנם בסעיף ב' כתב: "ולהרמב"ם אם היה מין אחד חביב לו יותר, בין שברכותיהם

היטב. ולכן ממלץ לו לאדם, כאשר ישבו כלם בצוותא חדא, תוף כדי הבאת הפרות והברכות, ללמד לבני הבית מה להקדים ומה לאחר, וגם פיצד לדקדק ולברך כהגון, ואחד יברך על הפרי וכלם יענו אחריו אמן. ואף ראוי שבהזדמנות זו, ידבר בעל הבית בגדל מעלת ברכות הנהגין, והזהירות והזריזות המכרחת בענינם. וכל כהאי גוונא - זהו עקר עבודת הלילה הזה, לדין שעדין לא זכינו לבוא בסוד ה'.

וראוי להביא מספר קטעים מלהיבם מדברי ספר 'פלא יועץ' (מערכת ב ריש ערו ברכות) בענין הזהירות בברכות והלמידה שיש להשקיע עבור זה:

"ידוע מאמר רבותינו ז"ל (ברכות לה ע"א) כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כי גדול ענשו. והו בעון פשתה המספחת ברבים מעמי הארץ שאוכלים ושותים בלא ברכה, יש מחמת חסרון ידיעה שאין יודעים שצריך לברך על דבר שנהנה, ויש שאין יודעים אפן ומטבע הברכה, ויש מחמת חסרון זריזות וכו' וראוי לדרש להם אולי יתנו לב לשוב, שיידעו שאין לה דבר בעולם שנהנה ממנו שלא יהא צריך ברכה".

"ואמרו רז"ל: הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, מאי תקנתיה? ילף אצל חכם וילמדנו. וזה כלל גדול, מי שרוצה להיות עובד אלקים כאשר יאות לנו על היותנו יהודים מאמינים בני מאמינים בתורה ובכל דברי חכמים, ובשכר וענש, ראוי שלא יבוש ולא יכלם מלילף אצל חכם וילמדנו, ויכתב לו בכתב ישר מטבע ברכות ושאר דברים הנצרכים, ויורנו בדרך אמת וינחנו בדרך טובים, ובאמת אמרו 'הולף את חכמים יחכם'".

"ויחרד האיש מלתן דבר לתוף פיו בלא ברכה, שאם הגזל את המלך אחת דתו להמית, על אחת כמה וכמה הגזל מלך

דעת השלחן ערוך אינו כן, אלא אזלינו לפי החביב בדרך כלל.

עוד כתב המשנה ברורה, דאם שניהם אינם מין שבעה (או שניהם ממין אחד משבעת המינים) מקדים השלם, ואפלו אם החצי חביב יותר - שלם עדיף. נמצא שאם יש לפניו שקד חצוי ואפרסק שלם, אפלו שהאפרסק חביב יותר מן השקד - צריך להקדים את השלם.

[וכנ"ל בכל סוגי האכליו, לדגמה היו לפניו לחמניה חצויה ופתה שלמה, אפלו שהלחמניה חביבה עליו יותר, מעלת השלם עדיף. וכנ"ל היו לפניו עוגיה שלמה ופרוסת עוגה, אפלו שהעוגה חביבה וחשובה יותר, יש להקדים את העוגיה].

אמנם יש להדגיש שכל דין הקדימה מירי באפן שהוא מתכונן לאכל את שני המינים והשאלה מה להקדים, אבל אם אינו מתכונן לאכל את המין שבעה / שלם / חביב, אינו מחיב להקדימם. וגם אם רוצה לאכלם לאחר זמן, או שאינם מנחים כעת לפניו, אינו צריך להקדימם.

[ודגמא לדבר, מדיו 'תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם', דכתבו הפוסקים שאם רצונו לקיים התדיר לאחר זמן, אינו צריך להקדימו. כגון תפלת ערבית הקודמת לגרות חנוכה, באם רצונו להתפלל עתה - מקדים תפלת ערבית להדלקת גרות מדיו 'תדיר קודם', אבל אם רצונו להתפלל מאחר יותר אינו צריך להקדים את התדיר באפן מיחד, שכאמור - דין קדימה נאמר כאשר מנחות לפניו שתי המצוות, או שתי הברכות, ונפשו בשאלתו מה להקדים, ולא באפן שמראש רצונו לאחר אחת מהן].

סימן זשחנ"י

והגר"א מלפא שליט"א ב'הליכות מועד' (ט"ו בשבט הלכה ד) נתן סימן לזכרון בדיני קדימה בברכות: **זשחנ"י - ז' מין שבעה, ש'לם, ח'ביב, נ'קי, ג'דול, י'שראל.**

שוות בין שאינם שוות, בין שיש בהם ממין ז' בין שאין בהם ממין ז', מקדים החביב לו אז באותה שעה; ואם אינו רוצה בזה יותר מבזה, אם יש ביניהם משבעת המינים, עליו מברך תחלה. איברא, דאף בכהאי גוונא נוהג הכלל של 'סתם ויש הלכה כסתם', והכרעת ההלכה כסעריף א'.

והוסיף המשנה ברורה על פי המגן אברהם, דמין שבעה עדיף, אפלו הוא חצי פרי והשאר הם שלמים. ונראה פשוט דהוא הדין אם יש בפרי השני (שאינו מין שבעה) את שתי המעלות, הוא שלם וחביב - עדין מין שבעה עדיף.

והנה סדר הקדימה בשבעת המינים על פי מדת הקרבה של הפרי למלה 'ארץ' שבפסוק (דברים ח, ח): "ארץ חטה ושערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש", וזה סדרן - **זית, תמר**, (ראשון ושני ל'ארץ' בתרא), **גפן** (שלישי ל'ארץ' קמא), **תאנה, רמון** (רביעי וחמישי ל'ארץ' קמא). ונתן לזה סימן לזכירה, על פי כמות הגרעינים, ככל שהכמות קטנה יותר - כך הפרי מקדם לברכה. זית - גלעין אחד, תמר - גלעין מחלק הנראה כשנים, ענב - בדרך כלל שלושה גרעינים, תאנה - גרעינים רבים, רמון - גרעינים רבים עוד יותר.

[ומה שהזכרנו שמעלת מין שבעה, עדיפה על מעלת שלם וחביב - הוא הדין נמי כלפי מעלת הקרבה ל'ארץ', שעדיפה על שלם וחביב הפחות קרוב ל'ארץ'. לדגמה: היו לפניו זית חצוי ותמר שלם, גם אם בנוסף לשלמותו של התמר הוא חביב לו יותר - מקדים את הזית].

היו לפניו ב' פרות, כשאף אחד אינו משבעת המינים - חביב עדיף, דעת הרמב"ם (שהזכרנו לעיל) דאזלינו לפי החביב לו באותה עת, לדגמה אם יש לפניו תפוז ושקד, ושקד אהוב עליו יותר מהתפוז, אולם עתה גרונו יבש וזקוק לעסיסיות התפוז, חשיב התפוז 'חביב' ולא השקד, אולם דיק המשנה ברורה

ואולם דעת כ"ח החיים שיש לחוש בזה לסב"ל ולא לברך. ומסתבר דפרי של שהחינו חשיב 'אינו חשוב' לעמת המין שבעה, אף דדינו לקדם מצד ברכת ה'שהחינו', ממילא תלי במחלקת הנ"ל, וכיון שהוא ספק - יש לנהג באפן האמור לעיל.

וכתב בהליכות מועד, שפדי לצאת ידי כל השיטות, ראוי לסלק מהשלחן את הפרי שברכתו 'שהחינו' - ואז לכולי עלמא יכול להקדים את הברכה על מין שבעה, שכן לא שיך דין קדימה כאשר אין שני הפרות לפניו, כאמור לעיל. ויבון בברכתו לפטור את הפרי שברכתו שהחינו, ואחר כך כאשר יביאו אותו לשלחן, יברך עליו שהחינו לבד, ובזה יוצא ידי חובת כל הדעות.

ב' מינים שאין ברכותיהם שוות

היו לפניו ב' מינים שאין ברכותיהם שוות, כגון פרות עץ ופרות האדמה, כיצד ינהג?

דעת הר"ף (ברכות כח, ב) הרמב"ם (ברכות ח, ג) והרא"ש (ברכות פ"ו ס"ל כה) איזה מהם שירצה יקדים, דרק כאשר מדבר בפרות שברכותיהם שוות - יש לתן הודאה דוקא על החשוב והמכבד, מה שאין כן כאשר הברכות שונות - יעשה מה שירצה. והביא דעה זו בשלחן ערוך בסתם (או"ח ריא, א): "ואם אין ברכותיהם שוות, אפלו יש בהן ממין שבעה, כגון צנון וזית, איזה מהם שירצה יקדים, ואפלו אינו חביב". ומבאר מדבריו שאפלו איכא לפניו פרי עץ שהוא מין שבעה וחביב, רשאי להקדים לו פרי האדמה שאינו חביב, דכאמור - אין דיני קדימה בברכות שונות.

ואולם דעת התוספות (ברכות מא, א) ורבינו יונה (ברכות כח, ב) והרשב"א (שם מא, א) - גם בשאין ברכותיהם שוות צריך להקדים החביב, ולכן

ונפרט: ז' - מין שבעה קודם לכל. **שלם** - כששניהם אינם ממין שבעה, פרי שלם קודם לכל. **חביב** - כששניהם שלמים או חצויים, הפרי החביב קודם לכל. **נקי** - כששניהם חביבים באותה מדה, אלא שאחד טרי ואחד כחוש וישן, הטרי קודם לכחוש. **גדול** - כששניהם טריים באותה מדה, ואחד גדול יותר, מקדים את הגדול (עי' משנ"ב ס"ל קסח ס"ק טו ובשעה"צ שם). **ישראל** - כשאחד מן הגדל בארץ ישראל, והשני מן הגדל בחו"ל, מקדים את המין הגדל בארץ ישראל. וכששניהם מארץ ישראל או מחו"ל, יש להקדים מינים שנמשלו אליהם ישראל, כמו תפוח ואגוז, כמבאר במדרשים (כ"ח החיים ס"ו ריא אות ז"א).

קדימת פרי חדש (שהחינו) למין שבעה

עוד נציין דמצינו קדימה בברכה אף למעלת ז' מינים, היא מעלת פרי חדש שיש בו שהחינו, דפסק מרן זיע"א ב'חזון עובדיה' (עמ' ערה) על פי שו"ת לב אברהם שיקדים פרי של שהחינו קדם ז' מינים. אמנם בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו ס"ד) ועוד אחרונים, פליגי עליה. ואנו אין לנו אלא הכרעת מרן מאור ישראל.

ואולם כתב בהליכות מועד דראוי שבברכו על הפרי החדש, יבון להדיא שלא לפטור את המין שבעה, או יבון להדיא לפטור, אף אם אינו מכון כלל - נכנס לספק אם צריך לברך על המין שבעה.

ונבאר: דעת רב הפוסקים (ריא, ה ברמ"א ובמשנ"ב סקל"ב, וכו' דעת בא"ח, אורל"צ חזו"ע, ע"ו לקמן) שהחשוב פוטר את שאינו חשוב אף ללא כוונה, ואינו חשוב - אינו פוטר את החשוב ללא כוונה להדיא, דאין מן הדין שיפטור אינו חשוב לחשוב, ויש לברך שנית על מין שבעה.

א. אלא שלדידיה מעלה זו (פרות נמשלו ישראל) שקולה למעלת חביב, עד כדי שאם היו לפניו פרי חביב ופרי שנמשלו לו ישראל - נראה לו איזה שירצה יקדים, והוא חדוש.

לדעת בני אשכנז - הסימן הוא: **חז"ע (חביב, מין ז', עץ)**. ראשית כל, אם אחד מהם **חביב** - מברך על החביב (אפלו שהמין השני ממין שבעה). שניהם שוים בחביבותם, ואחד ממין **שבעה** (זית, תמר, ענבים, תאנה ורמון - מפרות העץ, חטה, שעורה - מפרות האדמה [שבלת שועל וקסמת, נחשבות כשאר פרי האדמה, וליכא בהם מעליותא דמין שבעה]) מברך על מין שבעה, בין עץ ובין אדמה. שניהם חביבים ואין אחד ממין שבעה, מקדים **עץ** תחלה, ורק לאחר מכן מברך אדמה.

לדעת בני ספרד - תמיד מקדים איזה שירצה, אם בחר להקדים 'עץ' כדעת המקבילים (וכפסק הכה"ח) הרשות בידו, ואם בחר להקדים 'אדמה' שהוא חביב או מין שבעה (וכפסק המשנ"ב) - הרשות בידו.

דיני קדימה בברכת מזונות

לענין דיני קדימה בברכת מזונות. דעת מרן השלחן ערוך (ריא, ו) דמזונות קודם לעץ, אדמה, ושהכל. שכן מדבריים העשויים מקמח ה' מיני דגן אפשר לעשות לחם ולברך עליו המוציא וברכת המזון, אזי אף על גב שבמציאות עשה מהם מיני מזונות - אכתי חשיבי.

ומזונות דה' מיני דגן - קודם אפלו לפרי שהוא מין שבעה, כזית שהוא ראשון בפסוק, חביב וגדול. (משנ"ב סקכ"ה; לה).

וכל זה דוקא במזונות מה' מיני דגן, אבל ארז - אף על גב שבברכתו מזונות, מין שבעה עדיף עליו (פמ"ג א"א סק"ז), אלא אם כן הארז חביב, והדרינו לכלל דחביב עדיף באין ברכותיהם שוות. וכלפי פרות שאינם ממין שבעה, יקדים את הארז לפרות, שכן ברכת מזונות הנה ברכה מבררת יותר. אלא שקדי שיקדים למין שבעה - בעי ברכת מזונות דה' מיני דגן דוקא.

אם יש לפנינו צנון וזית והזית חביב - יקדים את הזית, ודעה זו הביא מרן בשם 'יש אומרים'.

וכמו כן בסעיף ג' הביא מרן בסתם דעת רש"י והרי"ף, שהיו לפניו עץ ואדמה, ואין אחד חביב מהשני - איזה שירצה יקדים. ושוב הביא דעת יש אומרים, שמקדים עץ לאדמה.

והנה קיימא לן סתם ויש - הלכה כסתם, ואנו הספרדים אזלי בדעת מרן בזה. אולם המשנה ברורה (סק"ט) הכריע לחוש ליש אומרים, שאם פרי האדמה חביב מקדימים אותו, ואם פרי העץ חביב, או ששניהם שוים בחביבותם - מקדים את ברכת העץ. ומזה נוצר הסדר המקבל של **מג"ע א"ש**.

והנה במקום ששניהם שוים בחביבותם, ופרי האדמה ממין שבעה, כגון חטה תפוחה ו שקד, נחלקו בזה הפוסקים. והכרעת המשנה ברורה (סק"ט; יח; כז, ובסכום שבסוף הסימן) שיקדים לברך על מין שבעה, היינו שיקדים לברך 'אדמה' על החטה התפוחה, ואחר כך 'עץ' על השקד. ואפלו היו לפנינו חטה תפוחה וזית (שוים בחביבותם), מברך אדמה על החטה, שהיא מקדמת בפסוק.

אמנם לדעת פני החיים (אות ו; י) על פי הקבלה - תמיד מקדים עץ לאדמה, אפלו אם האדמה הוא מין שבעה וחביב, דכיון ולדעת השלחן ערוך אין קפידיא בזה ואיזה מהם שירצה יקדים, ועל פי הקבלה - בהקבלה לספירות העליונות, העץ משיר לספירה הששית 'תפארת' והאדמה לספירה העשירית 'מלכות', וממילא מעלת העץ גבוהה יותר - לכן יש להקדים ברכת העץ לברכת האדמה בכל מקום.

לסכום, הגש לפניו מפרות העץ ומפרות האדמה - הדבר תלוי:

היו לפניו שני מאכלים שברכתם 'שהכל', חוזר הכלל של זשחנג"י בברכותיהם שוות, ממילא מיץ רמונים קודם למאכל אחר שברכתו שהכל, וכן על זו הדרך כסדר הכלל.

גם במיני בשמים יש סדר קדימה: בורא עצי בשמים, הנותן ריח טוב בפרות, בורא עשבי בשמים, בורא מיני בשמים. ואם אחד מהן חביב - יקדים אותו, דבאיני ברכותיהם שוות חביב קודם. (משנ"ב שם).

דיני קדימה בברכת הגפן

לכאורה היו לפניו יין וזית או תמר - צריך להקדים ולברך על הזית או על התמר, דהם קודמים בסדר הקדימה, שהלא 'גפן' שלישי לארץ קמא, וזית ותמר ראשון ושני לארץ בתרא. אלא שפסק הטור (סי' ריא) וכן הרמ"א (ריא, ד), ולאחריהם הבן איש חי (ש"א מטות א) וכף החיים (אות יח) דין קודם למין שבעה מפני חשיבותו שקובע ברכה לעצמו - ברכת הגפן.

ואולם מהבית יוסף משמע דאין לנין חשיבות וקדימה, אף על פי שקובע ברכה לעצמו, וכן פסק בחזון עובדיה (טו בשבט עמ' רעב) דכיון שאין ברכותיהם שוות איזה מהן שירצה יקדים. [בשונה מדעת הגר"מ לוי זצ"ל ומורו ורבו הגר"מ מאוזו יבדלחט"א, הסוברים דלמסקנת הבית יוסף יש להקדים את היין מצד ברכתו החשובה, עין ברכת ה' ח"ג עמ' רכו ואילך].

ולהלכה, כיון שאם יקדים את היין יצא ידי חובת כלם, ואם לא יקדים את היין - לא יצא ידי חובת כלם, לכן ראוי להקדים את ברכת היין תחלה לצאת ידי חובת כל הדעות.

אימתי לא הלים דיני קדימה

הזכרנו כבר, וכן מבאר ברמ"א (ריא, ה; קסח, א) דכל דין קדימה נאמר דוקא אם רוצה

וכן היו לפניו ארז ועונה, מקדים לברך על העונה שנחשבת 'מין שבעה' ופטר בזה את הארז. ואם ברך על הארז תחלה, אינו פטר (בסתמא) שאר מיני מזונות דקמח ה' מינים, וכפי שהזכרנו לעיל בשם הרמ"א (ריא, ה) שאינו בדין שיפטר אינו חשוב את החשוב דרך גררא.

לסכום:

ברכת מזונות דה' מיני דגן - קודמת לפרי העץ, אפלו מין שבעה ראשון בפסוק, שלם, חביב וגדול. והו' לברכת מזונות דארז.

ברכת מזונות דארז - קודמת לפרי העץ, שהיא ברכה מבררת יותר, באותו יחס שברכת העץ קודמת לברכת האדמה, היינו שאין כאן מעלת חביב ומין שבעה, אולם אם פרי העץ חביב או שהוא מין שבעה, קודמת ברכת העץ למזונות דארז.

דיני קדימה בברכת שהכל

פסק מרו השלחן ערוך (סימו ר"א ס"ג), שברכת שהכל היא ברכה אחרונה מכלל הברכות. והטעם שהיא ברכה כללית ואינה מבררת, וממילא אפלו המאכל שאנו מברכים עליו 'שהכל' הוא ממין שבעה, והוא חביב עליו יותר מפרי העץ, כגון שהיו לפניו מיץ רמונים החביב עליו ביותר ושקד, מברך על השקד תחלה.

[לא נאמר בזה הכלל שהזכרנו ביחס לעץ מול אדמה, דפרי האדמה שהוא מין שבעה וחביב קודם לעץ, שכאן ברכת שהכל היא כללית באפן מחלט, ולכן גם במין שבעה וחביב אין מקדימים אותה].

אמנם מכל מקום, ברכת שהכל על אכילה ושתיה, קודמת לברכת הריח על בשמים (משנ"ב שם סקל"ה).

מן המטבח אל השלחן - אינו צריך להמתין עד שיביאו את העוגה לפניו ויגידים ויברך עליה, אלא יכול לברך מיד על התפוח, דכיון שאין שני המינים מצויים לפניו על השלחן, לא שיר בזה סדר קדימה בברכות. ומשמע שאף אין בזה מדת חסידות לחכות שיגישו לפניו את החשוב או החביב כדי לברך עליו עליו תחלה, כיון שלא שיר בזה כלל דיני קדימה.

אינו חשוב - אם פוטר את החשוב

הלכה נוספת שהזכרנו לעיל, מקורה בדברי הבית יוסף (סי' ריא וסי' רו) בשם הרשב"א, האוכל פרי שאינו משבעת המינים ורוצה לאכל פרי נוסף משבעת המינים, אם לא כוון להדיא לפטר את הפרי החשוב, אינו נפטר בברכתו, שכן אינו בדיו שיפטר האינו חשוב את החשוב. ולכן צריך לברך שנית על המין שבעה, אלא אם כן כוון עליו להדיא.

ואכלו אם המין שבעה היה לפניו על השלחן (ולא הקדים לברך עליו), אם לא כוון בפרוש לפוטרו, צריך לחזור ולברך עליו. וכן פסק להלכה הרמ"א (ריא, ה), והביאו דין זה להלכה הבן איש חי (בלק ט) אור לציון (ח"ב פי"ד הט"ז) ובחזון עובדיה (ט"ו בשבט עמ' קפ).

אמנם בכף החיים (ריא אות כד; רו אות לט) ד"ק מהא דמרו השמיט דין זה, ולא הביאו על שלחנו הטהור, שמע מינה דלא סברו להלכה, ולכן אין לברך מדיו 'ספק ברכות להקל'.

ולהלכה, מעקר הדין חוזר ומברך על מין שבעה, אם לא היה בדעתו להדיא לפוטרו, כדעת הבית יוסף והאחרונים, ומכל מקום לצאת מהספק ראוי לעשות שנוי מקום, כגון לצאת תחת כפת השמים, ואז יכול לחזור ולברך לכל השיטות.

עוד מצינו בדברי המשנה ברורה (שם סקל"ג), שפמו כן, ברך על פרי שאינו חביב לו,

לאכל את שני המינים הנמצאים לפניו, אבל אם אינו חפץ לאכל את שניהם, לא שיר בזה דין קדימה, אלא מברך על מה שחפץ לאכל. ואם רוצה לאכל רק מין אחד ושניהם שוים בעיניו - מצוה מן המבחר לברך על המקדים בפסוק ושאר המעלות (משנ"ב קסח סק"ה).

ובשלחן ערוך הרב (רמט קו"א סק"ד) וכן פסק בכף החיים (ריא, ה) בשם הלכות קטנות, שאכלו אם רוצה לאכל את שניהם, ויש לו סדרי אכילה מסימים, ורוצה להקדים לאכל מאכל מסים, או לשנות משקה מסים שלא על פי סדר הקדימה, יכול להקדימו ואינו חייב לשנות את סדרי אכילתו כדי לברך לפי סדר הקדימה.

לדגמה: הגשה לפניו מנה עקרית, הכוללת עוף זיתים וירקות, וגם עוגה לקנוח אינו צריך להקדים ולברך על העוגה מזונות, אף על פי שהיא ממין דגן וקודמת בסדר הקדימה, דכיון שאות העוגה חפץ לאכל לקנוח סעודתו - לא מצריכים אותו לשנות מסדר אכילתו ולברך עליה בתחלה, כפי סדר הקדימה בברכות.

הגשו לפניו כוס קפה ופרוסת עוגה, וקשה לו לאכל מן העוגה תחלה, כי מרגיש צמאון ופיו יבש - יכול להקדים ולברך שהכל על הקפה, אף על פי שבסדר הקדימה מזונות קודם, דכיון שמתקשה לאכל את העוגה לפני הקפה, חשיב כאלו שאינו רוצה לאכל את העוגה עכשיו, וכאמור אין צריך לשנות מסדרי אכילתו כדי לברך על פי דיני הקדימה.

אולם אם אין לו עדיפות ממה להתחיל - צריך להתחיל ולברך על העוגה.

עוד כתב המשנה ברורה (ריא סק"א) וכן הוא בבן איש חי (מטות ד) ובכף החיים (אות כג) דאם אין המאכל החשוב על השלחן, אפלו דעתו לאוכלו - אינו חייב להמתין עד שיביאוהו לפניו כדי להקדימו, כגון שיש לפניו תפוח, וידע שמתכוונים להביא עוגה

הש"ע (סי' רג סעיף ג). האם רשאי לברך תחלה 'בורא פרי העץ' על פרי הודאי, ואחר כך 'בורא פרי האדמה' על פרי המספק בו, או מכיון שפבר ברוך 'העץ' - גם הפרי שהוא ספק נפטר בברכה זו בדיעבד, כיון שיש אומרים שברכתו בורא פרי העץ, ואינו רשאי לברך עליו בורא פרי האדמה, משום חשש ברכה לבטלה?

ונביא מדבריו בתשובתו בענין זה:

כתב הפרי מגדים בפתיחה כוללת להל' ברכות (ד"ה מריש), שאם יש לפניו פרי העץ, ומרקחת מקלפות מארנצין, שלדעת הט"ז מברכים עליה בורא פרי האדמה, ולדעת המגן אברהם ברכתה בורא פרי העץ, יקדים לברך בורא פרי העץ ויכוון לפטר רק את הפרי שברכתו בודאי בורא פרי העץ, ואחר כך יברך על המרקחת בורא פרי האדמה. (וכמו שכתב בשלחן ערוך סי' רז ס"א שאם הוא מספק על פרי אם ברכתו 'עץ' או 'אדמה', מברך בורא פרי האדמה). ואפשר שאף מסתמא לא מחית איגיש נפשיה לספיקא.

וחזר על זה שם (בד"ה הפרש) שאם יש לפניו פרי עץ בודאי, ופרי שיש בו ספק אם ברכתו כנ"ל, יברך תחלה על פרי העץ הודאי בורא פרי העץ, ואחר כך יברך בורא פרי האדמה על הספק. ומשמע דהכי נקיט לדינא, שאין הפרי המספק יוצא בברכת בורא פרי העץ שקדמה לו, דלא מחית נפשיה לספיקא.

וכן פסק הגאון רבנו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סי' כז) ובס' בן איש חי (פר' פנחס אות טז), שאף דלכתחלה יש להורות כדברי האליה רבה להקדים לברך על פרי הספק קדם שיברך על הפרי הודאי, מכל מקום בדיעבד שפבר ברוך על הודאי בורא פרי העץ, יכול לברך על הפרי הספק, דאמרין מסתמא דעתו בברכת הפרי הודאי שלא לפטר את הספק, וכמו שכתב הפרי מגדים.

ולאחר מכן הביאו לפניו פרי החביב לו, לדעה זו - אין מן הדין שיפטר האינו חשוב (שאינו חביב) את החשוב (החביב), ומברך שנית. מיהו, אם ברוך על חביב ורוצה לאכל מין שבעה, לא יחזר ויברך, כיון שלדעת הרמב"ם חביב עדיף ממין שבעה, וספק ברכות להקל.

אמנם כאמור, דין זה הנו שנוי במחלוקת. וממילא יוצאת חמרה גדולה, הלא פעמים רבות אדם אוכל משהו, ואז מביאים לפניו מאכל חביב יותר, ולכאורה נכנס מעתה לספק ברכות. [אלא אם כן הוא אורח, ואז דעתו על מכל מה שיתן לו בעל הבית, ואין צריך לברך בתורת ודאי]. אזי יש בפניו אפשרות לצאת תחת כפת השמים, ולעשות שנוי מקום, ואז מברך לכולי עלמא.

אולם יש אפשרות פשוטה יותר, והיא לעשות תנאי פעם בחדש, או אפלו אם קשה פעם בשנה (תשובות והנהגות ח"א סימן מ"ג בשם ספר שולחן מלכים) שבכל ברכה שמברך, הרי הוא מכוון לפטר את כל מיני המאכלים מאותו סוג ברכה שיגישו לפניו, ותנאי זה מועיל אפלו לא היה המאכל לפניו, ואין חובה לומר את התנאי בפה, אלא אפלו במחשבה מועיל.

פרי שברכתו בספק

האוכל פרי שברכתו ודאית, והפרי השני שנוי במחלוקת הפוסקים, כדי לצאת ידי כלם - יכון בברכתו הראשונה על הפרי שברכתו ודאית, ויכון בפרוש שלא לפטר הפרי המספק, ואז יוכל לברך עליו.

והנה בשו"ת יביע אמר (ח"ח או"ח סימן כו) וכן בספר חזון עובדיה (ט"ו בשבט עמ' רעז ואילך) דן מרן זיע"א בשאלה מענינת: מי שיש לפניו שני מיני פרות, האחד ברכתו בורא פרי העץ בודאי, והשני שנוי במחלוקת הפוסקים אם ברכתו בורא פרי העץ או פרי האדמה, כגון בננה, והלכה היא שמספק יש לברך בורא פרי האדמה, וכמו שפסק מרן

מחלקת אם זהו פת הבא בכסניו, ורק משום דספקא דרבנן לקולא נפסק בשו"ע שהלכה כדברי כלם. אבל כשאוכל מהם בתוך הסעודה אדרבה אזלינן לקולא, דשמא פת גמור הוא ונפטר בברכת המוציא שברך על הפת, הלכך אין לברך במ"מ בתוך הסעודה אלא על דבר שהוא פת כסניו אליבא דכולי עלמא. וכן כתב בשו"ע הגר"ז (שם סעיף יד). וכן כתב באבן העוֹזר (ס"ס קסח אות ג). וכן העירו עוד מן האחרונים.

ועל כל פנים, מכל זה מוכח שלא כדברי הפמ"ג והרב פעלים שכתבו שהמברך על הודאי יכול לברך אחר כך על הספק, משום דלא מחית נפשיה לספיקא, ואם איתא למה לא יברך על פת הבא בכסניו בתוך הסעודה, ונאמר שברכת המוציא שעל הפת שהוא ודאי, אינה פוטרת פת כסניו שהוא ספק, ויהיה רשאי לאוכלו בתוך הסעודה ולברך עליו בורא מיני מזונות כמו שהוא נוהג לברך עליו תמיד. אלא ודאי שכל שברך על הודאי שוב אינו רשאי לברך על הספק, דחיישינן לספק ברכה שאינה צריכה. ודוחק לחלק ולומר דשאני פת כסניו שהוא בכלל פת והכל מין אחד, מה שאין כן שני מיני פרות.

שור וראה שהעיר כן בספר מגן גבורים (סי' קסח ס"ק כט) דהביא דברי הדגול מרבבה הנ"ל, ושכן כתב האבן העוֹזר, וכתב, ומיהו אפשר שפיון שעל כל פנים ספיקא הוא, הוי ליה כהביאו לו דורון שלא היה דעתו עליו שצריך לברך, כמו שמבאר בסימן קעז סעיף ה', והכי נמי שהוא ספק כסניו ותמיד מברך עליו בורא מיני מזונות, מסתמא לא היה דעתו עליו לפוטרו, דסבר שמא אינו נפטר בברכת המוציא, ואם כן שפיר מברך עליו בורא מיני מזונות, וכמו שכתב המגן אברהם. עין שם. ולפי זה יש לומר שהפרי מגדים תופס להלכה כהמגן אברהם בזה, וסבירא ליה נמי שטעמו משום דלא מחית נפשיה לספיקא.

ולכאורה יש להקשות על סברת הפרי מגדים והרב פעלים הנ"ל, כי הנה מרן בש"ע (סי' קסח ס"ז) הביא דעות חלוקות בפרוש "פת הבאה בכסניו", יש אומרים שהוא פת שעשוי כמין פיסים שממלאים אותם דבש או סכר ואגוזים ושקדים ותבלין. ויש אומרים שהיא עסה שגלושה בתערובת דבש, או שמן, או חלב, או מיני תבלין ואפאה, וטעם הדבש ומי הפרות והתבלין נכר בה. ויש אומרים שהוא פת העשוי כעבין יבשים וכוססים אותם, וסים מרן, והלכה כדברי כלם שכל אלו הדברים נותנים עליהם דין פת הבאה בכסניו, שמברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין שלוש.

ושם (בסעיף ח) כתב מרן, לחמניות שבלילתן רכה ודקים מאד שקוראים להם 'ניבלאש' מברך עליהם בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלוש, ואם אכל מהם בתוך הסעודה שלא מחמת סעודה טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם. וכתב המגן אברהם (בס"ק כב), כן כתבו הרא"ש ורבנו ירוחם והטור, ויצא להם זה ממה שאמרו בברכות (מא ב) שאין לה דבר הטעון ברכה לפניו ולא לאחריו אלא פת הבאה בכסניו בלבד, וס"ל דמיירי בתוך הסעודה לקנוח סעודה, ולחמניות בכלל זה. ואם כן כל מיני פת הבא בכסניו הנזכרים בשו"ע סעיף ז' טעונים ברכת בורא מיני מזונות בתוך הסעודה כשנאכלים לקנוח.

וכתב על זה הגאון רעק"א בחדושי שם: והיינו מה שנקרא פת הבא בכסניו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, אבל אנו דמספקא לן איזו שיטה עקר, ממילא מספק שמא זהו לחם גמור וברכתו המוציא אינו מברך על פת הבא בכסניו המובא בסעיף ז' בתוך הסעודה.

וכבר קדמו הדגול מרבבה שם, שכתב על דברי המגן אברהם, ולפי עניות דעתי נראה שעל אותם שהזכרו בסעיף ז' אין לברך בתוך הסעודה, שהרי בכל אחד מהם יש

הרמב"ם (ברכות א, א) ועוד הרבה ראשונים הצווי הנ"ל שיך רק באכילת לחם, שהרי קדם הפסוק הנ"ל נאמר "ארץ אשר לא במספנת תאכל בה לחם", ועל אכילת לחם הנזכרת בפסוק זה חוזר הפסוק שלאחריו "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך", וכן דעת מרן השלחן ערוך (קפד, ד; קפו, א; רט, ג).

ובגמרא (ברכות מח, ב): אמר רב נחמן משה תקנו לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן השמים, יהושע תקנו להם ברכת הארץ בשעה שנכנסו לארץ ישראל, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקנו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקנו ועל הבית הגדול והקדוש, הטוב והמיטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב מתנא אותו היום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמיטיב, הטוב - על שלא הסריחו, והמיטיב - שנתנו לקבורה. וכתב הרשב"א בחדושי שו"ת: הא דאמרינן משה תקנו להם ברכת הזן והושע תקנו להם ברכת הארץ וכו', קשה לי והא קיימא לן בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו. ויש לומר דמטבע הוא שטבעו להן, דאי מדאורייתא - אם רצה לאומרה באיזו מטבע שירצה אומרה, ואתו משה ויהושע ודוד ותקנו להם מטבע לכל אחת ואחת בזמנה וכו'. ובדאי דקדם כבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים באותו מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשים להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ, אלו דבריו.

אמנם ממה שכתב הרמב"ם (ברכות א, ה): ונסח כל הברכות עזרא ובית דינו תקנום, משמע שגם נסח ברכת המזון תקנו עזרא ובית דינו. וצריך לומר שסובר שעד עזרא ובית דינו לא היה נסח מסים לברכת המזון, שמשעה ויהושע ודוד ושלמה לא תקנו נסח לברכת המזון, רק תקנו את תכן הברכה, וכל אחד

אולם בבו איש חי (פר' פינחס אות כב) פסק, האוכל פת כסנין בתוך הסעודה, כיון שכבר ברך המוציא על הפת, אינו מברך על הכסנין, שברכת המוציא שכבר ברך על הפת פוטרת הכסנין וכו'. ולפי האמור הרב סותר דבריו למ"ש שם (באות טו), שאם ברך על הודאי חוזר ומברך על הספק, שמסתמא לא היה בדעתו לפטר הספק. אלא אם כן נאמר דסביא ליה לחלק בין פת כסנין, שהכל מין פת, לבין שני מיני פרות. וצריך עיון.

ולאחר שהביא מרן זיע"א עוד דגמאות, מהם נראה דאיכא דעות לכאן ולכאן בזה, מסיק מסקנא דדינא שהאוכל פרי שברכתו ודאית, והפרי השני שנוי במחלקת הפוסקים, כדי לצאת ידי כלם - יכון בברכתו הראשונה על הפרי שברכתו ודאית, ויכון בפרוש שלא לפטר הפרי המספק, ואז יוכל לברך עליו.

כגון שהביאו לפניו תפוח ובננה, יכון בברכת בורא פרי העץ על התפוח שלא לפטר הבננה, שיש ספק בברכתה, ואז יוכל לברך על הבננה בורא פרי האדמה, כמו שנוהגים העולם, וכמו שפסק מרן בש"ע (סי' רו ס"א) שפרי שיש בו ספק אם ברכתו עץ או אדמה, מברכים עליו בורא פרי האדמה. אבל אם כבר ברך על הודאי ולא נתפון בפרוש שלא לפטר את הספק, יש לחוש שלא פטר את הספק.

סודות הברכה, מעלתה ומהותה

ולסיום, נביא בזה דבריו של הגאון רבי משה לוי זצ"ל, בהקדמת ספרו 'ברכת ה', בבאור חיוב הברכה, סוגי הברכות, מבניהן, מעלתן ותועלתן.

תקנת נסח ברכת המזון

נאמר בתורה (דברים ח, י): ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וגו', כלומר שצויה התורה לברך את ה' אחר אכילה. ולדעת

השלום שהיו מאה אנשים מתים בכל יום חזר ויסדם שוב, ושכחום עוד הפעם, וחזרו חכמי התלמוד ויסדום".

[והוסיף על כך הגאון חיד"א (רוח חיים דרוש א') דיש לבאר מדוע דוקא מלכתחלה תקנו משה רבנו עליו השלום, דאיתא ברבנו הרוקח (סימן ש"כ) דהמברך מאה ברכות בכל יום נצול ממאה תוכחות; צ"ח הכתובות בפרשת כי תבא, ועוד ב' הרמוזות בפסוק (דברים כח, טא) "גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה הזאת...", הרי סך הכל מאה. ואיתא במדרש "למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקלות? לפי ששמעו ישראל מאה קלות חסר שתים, חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמד באלו, התחיל משה לפיסם...". וכיון שנצטערו מאד על זה, אפשר שבו בפרק תקן משה לישראל מאה ברכות, לומר אל תחושו לתוכחות, דהלא המברך מאה ברכות בכל יום נצל מהם].

ועל פי כל זה באר החיד"א בספרו 'חומת אגף' את הפסוק (תהלים פרק טז, ט): "לכן שמח לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח", שאמר דוד המלך עליו השלום: "לכן" גימטריא מאה, דהינו בעבור מאה ברכות שתקנת, "שמח לבי ויגל כבודי" שהצלתי את ישראל מן המגפה, "אף בשרי ישכן לבטח" שעל ידי מאה ברכות נצול אדם ממאה תוכחות, כאמור בדברי הרוקח].

על כל פנים, משמע לכאורה שסובר שחייב מאה ברכות הוא מן התורה מהלכה למשה מסיני, אלא שנשתכחו וחזר דוד המלך ותקנם, ושוב נשתכחו וחזרו חכמי התלמוד ותקנום. אבל ממה שמנה אחר כך שם בהמשך דבריו את מנין מאה ברכות, ומנה ביניהם ברכות דברכת המזון, וכתב: שלוש

היה אומרה במלים שידועות לו, עד שבאו עזרא ובית דינו אנשי כנסת הגדולה ותקנו גסח קבוע לכל. וכן כתב בספר החנוך (מצוה תל): ונסח הברכות עזרא ובית דינו תקנום, ואף על פי שאמרו ז"ל משה תקן ברפת הזן והושע ברפת הארץ, על עקר הענין אמרו כן אבל כל גסח הברכות עזרא ובית דינו תקנום.

וכן אמרו בגמרא (ברכות לג, א): אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדשות והבדלות.

תקנת 'מאה ברכות' ויסודה

איתא בגמרא (מנחות מג, ב): "חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך'". וברש"י: קרי ביה מאה [ויש מרבותינו הראשונים שאמרו מה בא"ת ב"ש עולה יצ גימטריה ק]. ולכאורה משמע שמאה ברכות הוי מן התורה. ויש לומר דהוא מדרבנן, ורק אסמכוה אקרא.

אמנם בעל המנהיג (פתיחה): "דבר זה מסרת בידינו מאבותינו למשה מסיני, שיש עלינו לברך מאה ברכות בכל יום".

והביא דבמדרש תנחומא איתא (קרח סימן יב) דדוד המלך תקן לברך מאה ברכות, על פסוק (ש"ב כג, א): "נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הקם על" - "הקם על בגימטריא מאה, כנגד מאה ברכות, שבכל יום היו מתים מישראל מאה אנשים, בא דוד ותקן למאה ברכות (דברים י, ו) ועתה ישראל מה ה' אלהיך, קרי ביה מאה, אלו מאה ברכות, כיון שתקנום נעצרה המגפה".

וכתב בספר המנהיג שם: ונראים הדברים שאחר שמשה רבנו תקן לברך מאה ברכות בכל יום שכחום, וכשראה דוד המלך עליו

ב. ומה שנקט המנהיג 'למשה מסיני', ופרשת נצבים הלא נאמרה בערבות מואב, יש לומר דשגרא דלשנא נקט, ועוד אולי נתגלה סוד ק' ברכות למשה בסיני, ועתה פרשן לישראל, וצריך עיון.

כאלו מעל בהקדש, וכאלו גזל את ה'. ברכות אלו נקראים **ברכות הנהנין**.

וכן תקנו חכמים ברכות הרבה דרך שבח והודאה ודרך בקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה. ממנו ברכות אלו נקראים **ברכות ההודאה והשבח**.

וכן תקנו חכמים לברך לה' לפני עשיית מצוה בין שהיא מצוה מן התורה בין שהיא מצוה מדברי סופרים, כדי להודות לה' על שבחר בנו מכל העמים וקדשנו במצוותיו, וגם כדי להודיע ולגלות שמתכונן לעשות מצוה מפני צווי ה' ולא מסבה אחרת. ברכות אלו נקראים **ברכות המצוות**.

נמצאו כל הברכות כולן שלושה מינים: ברכות ההנאה, ברכות המצוות וברכות הודאה, שהן דרך שבח והודאה ובקשה כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו (לשון הרמב"ם ברכות א, ד).

התועלת המצויות בברכה

כתב רבנו דוד אבודרקהם (סדר תפלת שחרית של חל עמוד לד): ואם תאמר, מה יועילו להקב"ה ברכותינו? ויש לומר אין ברכותינו אלא כדי לזכות בברכותיו, כאמרם ז"ל (סוטה לח) כל המברך מתברך, וכן כתיב שאו ידיכם קדש וברכו את ה' יברכה ה' מציון.

וכן כתב בספר החנוף (מצוה תל): ידוע הדבר ומפרסם כי הקב"ה פועל כל הנמצא, וברא האדם והשליטו על הארץ ועל כל אשר יש בה, וממדותיו ברוך הוא שהוא רב חסד והוא חפץ בטובת בריותיו, ורוצה להיותן ראויים וזכאים לקבל טובה מאתו, וזה באמת משלמותו ברוך הוא, כי לא נקרא שלם בטובה רק מי שהוא מטיב לאחרים וזולתו, אין ספק בזה לכל בן דעת. ואחר הסקמה זו שידענו בחיוב מרב שלמות טובו שחפצו להריק עלינו מברכתו, נאמר שענין הברכה

מן התורה ה'זן' על הארץ' בונה ירושלים', ואחת מדברי חכמים הטוב והמיטיב, מבאר יוצא שסובר שרק שלוש ברכות של ברכת המזון הם מן התורה בתוך המאה ברכות. וצריך לומר שמה שאמרו שמאה ברכות הם מסרת בידינו מאבותינו למשה מסיני, אין כוננתו שחיובן מהלכה למשה מסיני ממש, אלא כוננתו שמשה רבנו תקנם והקב"ה הסכים על ידו. ועל כל פנים למדנו מדברי ספר המנהיג, שכבר משה רבנו תקן לישראל ברכות. ומה שאמרו בגמרא דלעיל "אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדשות והבדלות" - צריך לומר ששכחום וחסרו אנשי כנסת הגדולה ותקנום, כמו שכתב בספר המנהיג.

סוגי הברכות וחלוקיהן

נצטוינו בתורה לברך לה' אחר אכילת לחם, כמו שנאמר (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וגו'. ברכה זו נתקנה כדי להודות לה' על שזן ומפרנס אותנו, והיא ברכת ההודאה, וחכמים עשו חזוק לברכה זו, ותקנו לברך אחר אכילת כזית מכל אכל שהוא. וכן כתב בספר החנוף (מצוה תל): אף על פי שהתורה לא תחייב אותנו לברך פי אם אחר שנאכל ונשבע במזון, חכמינו ז"ל חיבנו לברך גם כן אחר כל דבר שיהנה אדם ממנו, בין שהוא מפרות המינים שנשתבחה בהם הארץ, או מכל שאר דברים. ולמדו הדבר בראותם שהתורה תחייב האדם לברך האל אחר שישבע האדם מן המזון המקיים גופו קיום חזק, והלכו הם אחר הטעם הזה וחיבנו לברך גם כן על כל אשר יאכל הגוף ממנו, בין שיהיה מזון או שאינו דבר הזן, מכיון שיהנה אדם בו.

וכן תקנו חכמים לברך לה' על כל מאכל ומשקה וריח טוב קדם שיהנה מהם, כדי לטל רשות מה' להנות מהם, שנאמר לה' הארץ ומלואה. וכל הנהנה מהם בלא ברכה

החברים [שסובב על הקב"ה], משום שהברכות שהאדם מברך את הקב"ה, באים להמשיך חיים ממקור החיים לשמו הקדוש של הקב"ה, ולהריק עליו מאותו שמן העליון שהוא שפע החכמה, ומשם בא להמשיך בכל העולם וכו' ובאלו הברכות מריק האדם במלים אלו מאותו מקור העליון, ומתברכים כל המדרגות והמקורות, ומתמלאים בשפע להריק לכל העולמות, ומתברכים כלם יחד וכו' ומי שמברך להקב"ה, מתברך, ולוקח חלקו מאלו הברכות בתחלה לכל העולם למטה, כיון ששמו של הקב"ה נתברך משם, חלק הראשון מאלו הברכות יורד ושוה על ראשו של המברך וכו' ואחר שאותה הברכה באה ושוה על ראשו של המברך - מתפשט משם לכל העולם].

ומטעם זה אמרו בגמרא (בבא קמא יז, א): מאן דבעי למהוי חסידא לקים מילי דברכות, שעל ידי הברכות אדם משפיע טובה וחסד לעצמו ולכל העולם ונקרא חסיד, דהיינו גומל חסדים, כמו שכתב הרב מסלת ישירים (פרק ט) שגמילות חסדים היא עקר גדול לחסיד, עין שם.

והנה מלבד התועלת בברכות, שמביא טובה וברכה לעצמו ולעולם - גם מביא עצמו לידי יראת שמים על ידי שמעורר נפשו לזכר כי הכל מאתו יתברך, וכמו שאמרו בגמרא (מנחות מג, ב): תניא ה"ה רבי מאיר אומר ח"ב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר: ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה וגו' אל תיקרי מה אלא מאה". (כ"ג גורס ה"ה ספ"ט דברכות), ומבאר שעל ידי שאדם מברך לה' הוא זוכה ליראה את ה'. וכן כתב הרמב"ם (ברכות א, ד): וברכות ההודאה שהן דרך שבח והודאה ובקשה כדי לזכר את הבורא תמיד וליראה ממנו.

עוד בא השלישית, שגם על ידי שאדם מברך לה' ומודה לו על ההנאה מאכילה ושתיה וריח, ועל המצוות שקדשנו בהן ושאר

שאנו אומרים לפניו איננו רק הזכרה לעורר נפשנו בדברי פינו, כי הוא המברך ומברך יכלל כל הטובות, ומתוך התעוררות הטוב הזה בנפשנו ויחוד מחשבתנו להודות אליו שכל הטובות כלולות בו, והוא המלך עליהם לשלחם על כל אשר יחפץ, אנו זוכים במעשה הטוב הזה להמשיך עלינו מברכתו.

וכן כתב הריטב"א (הלכות ברכות פרק א הל' א): והמברך יברך ומושיף לכל העולם חן וחסד, ועליו נאמר 'גמל נפשו איש חסד'. וכן כתב בשבלי הלקט (סימן קסו): וכל המברך מתברך שנאמר ואברכה מברכיה, קל וחמר לשכינה, והזהיר והזריז בהו פתקנו ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו. וכן כתב הרשב"א בתשובה (חלק ה סס"ג): שעל ידי תפלת חסידיו וברכותיהם יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו.

וכבר כתב כל זאת ברעיא מהימנא (פרשת עקב): "פקודא דא לברכא ליה לקודשא בריך הוא על כל מה דאכיל ושתי ואתהני בהאי עלמא, ואי לא בריך איקרי גזלן לגבי קודשא בריך הוא, דכתיב 'גוזל אביו ואמו'. והא אוקמוהו חבריאי, בגין דברכאון דבריה בר נש לקודשא בריך הוא אתי לאמשכא חיון ממקורא דחיי לשמיה דקודשא בריך הוא, ולארכא עליה מההוא משחא עילאה, ואתי לאתמשכא תמן לכל עלמא וכו' ואינון ברכאון אריק בר נש באינון מילין מההוא מקורא עילאה, ואתברכו פולהו כחדא וכו' ומאן דמברך לקודשא בריך הוא, איתבריה, ונטיל חולקיה מאנון ברכאון בקדמיתא דכל עלמא ותתא, כיון דשמא דקודשא בריך הוא מתברך מתמן, נחית ושרא על רישיה חולקא קדמאה וכו' דהיא ברכה אתיא ושריא על רישיה מתמן, אתפשט בכל עלמא".

[תרגום (ע"פ פרוש הסלם): מצוה זו היא לברך את הקב"ה על כל מה שאכל ושתה ונהנה בעולם הזה, ואם אינו מברך נקרא גזלן כלפי הקב"ה, שכתוב 'גוזל אביו ואמו' והעמידו

הודאות, מטביע בנפשו מדת הכרת הטוב, גם הוא מפרסם מלכותו יתברך וממליכו על כל העולם, באומרו "אלקיניו מלך העולם", דקיימא לן כרבי יוחנן (ברכות מ) שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה. ולכן הזכירו הפוסקים לכוון בהזכרת שם ה' בברכות בקריאתו ובכתובתו, צריך לכוון בקריאתו שהוא אדון הכל, וצריך לכוון בכתובתו שהוא ה' וה' ויהי, ובהזכרת 'אלקיניו' צריך לכוון שהוא אלוה ש'לנו תקיף ובעל היכולות כלם וכמו שכתב בשלחן ערוך (סימן ה סעיף א). והיינו משום שכיון שאנו ממליכים אותו על העולם צריך להבין שמוותיו.

מטבע הברכה

נסח כל הברכות ומטבען - עזרא ובית דינו תקנו אותם. יש ברכות שתקנו אותם בנסח ומטבע קצר, כגון ברכות הנהנין ורב ברכות המצוות, וחלק מברכות השבח וההודאה. ויש ברכות שתקנו אותם בנסח ומטבע ארוך, כגון ברכות הבקשה וחלק מברכות השבח וההודאה.

ברכה שנתקנה בנסח קצר - צריך לפתח בה ב'ברוך', כלומר צריך לומר בפתיחתה 'ברוך אתה ה' אלקיניו מלך העולם' לפני שמזכיר את הענין עליו הוא מודה או משבח, אבל אין חותמים בה ב'ברוך', כלומר אין אומרים בחתימתה 'ברוך אתה ה'.

ברכה שנתקנה בנסח ארוך - צריך לפתח בה ב'ברוך' ולחתם בה ב'ברוך'. כלומר צריך לומר בפתיחתה 'ברוך אתה ה' אלקיניו מלך העולם' לפני שמזכיר את הענין עליו הוא מבקש או מודה, וכן צריך לומר בחתימתה 'ברוך אתה ה', אחרי שבקש או הודה.

ברוך אתה ה' - משמעותו

והנה פרוש המלים "ברוך אתה ה'" אינו כפשוטו, שאנו מברכים את ה' שיהיה מברך,

שבדאי ברוך הוא ומברך, וממנו מקור כל הברכות כלם, ואין להוסיף לו ברכה חלילה. אלא הפרוש הוא שאנו מודיעים ומפרסמים ש'ה' הוא מקור הברכות, ועל שם כך נקרא 'ברוך'.

ולפי זה 'ברוך' הוא תאר לה', ולא בקשה שיהיה ברוך. וכן כתב בספר החנוף (מצוה תל): "באמרנו בברכות ברוך אתה ה', או יתברך, אין המשמעות לפי הדומה להוסיף ברכה במי שאיננו צריך לשום תוספת חלילה, כי הוא האדון על הכל, וכל הברכות הוא מחדש אותן וממציאן מאין ומשפיע מהן שפע רב באשר תהיה שם רצונו הטוב וכו' אלא ענין הברכה שאנו אומרים לפניו וכו' לעורר נפשנו בדברי פינו כי הוא המברך ומברך יכלל כל הטובות וכו' ואחר הזכירה והודאה לו לפנינו אנו מבקשים ממנו מה שאנו צריכים דעת או סליחה לעונותינו, או רפואה או עשר וכל דבר. וכן אחר הבקשה ממנו אנו חוזרים ומודים אליו בזה לומר כי ממנו יבוא אלינו. וזה פתיחה וחתימה של הברכות, פן נחשב כעבד שנטל פרס מרבו והולך לו בלא רשות כמתגנב".

"ונמצא לפי הנחת טעם זה, שיהיה 'ברוך' תאר, כלומר הודאה אליו כי הוא כולל כל הברכות. ובלשון יתברך שאנו מזכירים תמיד שהוא מהתפעל, נאמר שהכונה בו שאנחנו מתחננים אליו שיהיה רצון מלפניו לסבב לב בריותיו להיות נכון לפניו, שידו הכל אליו ובו יתהללו וזהו, פרוש 'יתברך' - כלומר יהי רצון מלפניך שכל בני העולם יהיו מיחסים הברכה אליך ומודים כי ממך תתפשט בכל, ועם הודאות הכל תנוח ברכתו בעולם וישלם חפצו שהוא חפץ להיטיב".

וכן כתב הגאון יעב"ץ בסדורו סלם בית אל (אות ב דף יא ע"א): פרוש מלות הברכות דרך כלל, ברוך הוא שם תאר וכו' והוראתו לפי זה היותו יתברך מקור הברכות, כענין רחום המורה על מקור הרחמים וכו', ונאמר ברוך

- פותח הברכה העליונה המקבלת השפע להשפיע ברכה בכל העולמות על ידי בקשת האדם מלמטה המתדבק באהבת קונו בלב נכון וטהור.

לשון נוכח ולשון נסתר

והטעם שתחלת הברכה היא בלשון נוכח 'ברוך אתה' והמשכה הוא בלשון נסתר 'אשר קדשנו', כתב האבודרהם (סדר שחרית של חל עמוד לג) בשם הרב אברהם בר נתן הירחי בעל ספר המנהיג: נשאלתי על ענין הברכות, שבהתחלתן מדבר כלפי ה' כאלו הוא כנגדו, ובסופן כאלו אינו כנגדו. במדרש שוחר טוב נותן טעם לכלם ממה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, כי כשמזכיר את ה' ואומר ברוך אתה ה' - הוא עומד לנגדו, וכיון שאומר אחר כך 'מלך העולם' נמצא שאינו עומד נגדו, שרצונו לומר אותו אלקינו שהוא מלך העולם - הוא קדשנו במצותיו וצונו לעשותם. והריב"א כתב שהטעם שתקנו הברכות בלשון נוכח ונסתר, מפני שהקב"ה נגלה ונסתר, נגלה מצד מעשיו ונסתר מצד אלהותו, וגם הנשמה נראית ונעלמת, לכן הנפש מברכת בנוכח ונסתר, כמו שנאמר: ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, ברכי נפשי את ה' אלקי גדלת מאד וגו' עטה אור כשלקמה וגו' מגערתי ניוסון. והברכה היא בדבור הפה ומחשבת הלב, הלב נעלם והקול נשמע. והאדם מרכב גוף ונשמה, וראוי היה לו לדבק בקונו ולעמוד נכחו תמיד מצד נשמתו אלא שאינו יכול מצד גופו, לכך בברכותיו נוכח ונסתר, וזה הטעם נכון הוא יותר מן הראשון.

אצל חכם וילמד סדר ברכות, ובשגם שאם יטעה אדם ויברך ברכה שאינה צריכה - הרי פשע בהזכירו השם הנכבד לבטלה, וכלשון ספר החנוף (מצוה תל) מי שעבר ולא ברוך כל שאר הברכות שבעולם, בטל מצות חכמים, ופרץ גדר ישכנו נחש. והזהיר בהן - יתברך מדה כנגד מדה. וצריך האדם להזהר מאד מהזכיר ברכה לבטלה, שיש בדבר ענש חמור כשמזכיר שם שמים המקדש שלא לצורך. וחכמים סמכו הדבר ללא תשא את שם ה' אלהיך לשוא. ובא וראה כמה היו זהירים בזה בדורות הראשונים שהרי שמשון נזיר אלקים נשא אשה מפלשתים אשר אהב בנחל שורק, והיה זהיר כל כך בהזכרת ה' יתברך, שלא להזכירו כלל בין לצורך בין שלא לצורך, שדלילה הכירה כי הגיד לה את כל לבו בהזכירו אלקים בתוך דבריו, באמרו אליה "כי נזיר אלהים אני", וכמו שנאמר אחריו "ותרא דלילה כי הגיד לה את כל לבו", ואמרו חז"ל מנא ידעה? ומהם שאמרו נפרים דברי אמת, ומהם שאמרו על שהזכיר שמשון אלקים בתוך דבריו, ואע"פ שלא אמר דרוך שבועה אלא דרוך ספור.

ישמע חכם ויוסף לקח ויקח מועד לקבע ללמד הלכות ברכות, כדי שלא יכשל חלילה באסור ברכה שאינה צריכה, ולא יכשל באסור בטול ברכה הצריכה. וכבר כתב הריטב"א בהלכות ברכות (פרק א הל' א): תחלת כל דבר, ראוי אדם ללמד וללמד לבניו ולתלמידיו סדר ברכות.

ויהי רצון שנזכה לברך האל ולהמליכו בזה ובבא, ויתגדל ויתקדש השם הנכבד והנורא, ונזכה במהרה שתגלה מלכותו על כל העולם, ונאמר ביום ההוא - הנה אלהינו זה קוינו לו, בבאיאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן ואמן.

אתה הראת לדעת מה נשגבה מעלת ברכה לה, ומה יקרו תוצאותיה, ומעתה בין תבין מה שהפליגו חכמים והזהירו לאדם שילך

סדר ט"ו בשבט

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שבכח סגלת אכילת הפרות שנאכל ונברך עליהן עתה, ואשר נהגה בסוד שרשיהן העליונים אשר המה תלויים בם, להשפיע עליהן שפע רצון ברכה ונדבה, גם המזנים והמטרים עליהם יתמלאו מעוז שפע הודך לשוב שנית להגדילם ולהצמיחם, מראשית השנה ועד אחרית השנה, לטובה ולברכה, לחיים טובים ולשלום. וקיים לנו את הדבר שהבטחתנו על ידי מלאכי חוזק, וגערתי לכם באוכל ולא ישחית לכם את פרי האדמה, ולא תשכל לכם הגפן בשדה אמר יי צבאות: השקיפה ממועון קדשך מן השמים, וברך עלינו את השנה הזאת לטובה ולברכה, תשיתהו ברכות לעד, תתדהו בשמחה את פניך, ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו, ועליהם תבוא ברכת טוב, להתברך פרותיה במעינו, אחד הפורב ואחד הפמעטי. וכל הניצוצות שנתפזרו על ידינו או על ידי אבותינו, ובעוון אדם הראשון אשר חטא בפרות האילן, עתה ישובו להתפלל בעז הדר עץ החיים, ויוסר מהם כל רע, בכח שמך הגדול היוצא מפסוק חיל בלע ויקיאנו וישוב הכל לאיתנו הראשון, ולא ידח ממונו נדח, כי אתה יי לבדך מקבץ נדחי ישראל: ובכן את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרם בישועתך, ויד יי על כל העולם כלו, ותחת הנעצוץ יעלה ברוש, ותחת הסרפד יעלה הדס, והיה ליי לשם לאות עולם לא יפרת. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי:

חטה

יקח עוגה או שאר מיני מאפה מקמח חטים ויאמר:

כי יהיה אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים עינת ויהמות יצאים בבקעה ובקרה: ארץ חטה וישערה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש: מה יפיו פעמיה בנעלים בת נדיב חמוקי ירכיף פמו חלאים מעשה ידי אמן: שררה אמן הסהר אל יחסר המזג בטנף ערמת חטים סוגה בשושנים:

ויברך בורא מיני מזונות ויאכל:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא מיני מזונות:

יין

יקח כוס יין, ויאמר:

אסרי לגפן עירה עירו ולשרקה בני אתנו פבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה סותו: חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב: באתי לגני אחתי כלה אריתי מזרי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושכרו דודים:

ויברך פרי הגפן, ויכנו לפטר כל שאר המשקין שישתה:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן:

ג. מבסס על קונטרס 'טו בשבט בהלכה ובמנהג' להגרש"ז רוח שליט"א. ותשואות חן חן לו.

זיתים:

קח זית ויאמר:

כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו לגד ליתום ולא למנה יהיה:
 והיה פי יביאך יהיה אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת
 לך ערים גדלות וטבת אשר לא בנית: ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וברת חצובים
 אשר לא חצבת פרמים וזיתים אשר לא נטעת ואכלת ושבעת:

ויברך בורא פרי העץ ויכון לפטר כל פרות העץ שיאכל:

פרוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ:

תמרים:

קח תמרים ויאמר:

צדיק כתמר יפרח פארו בלבנון ישגה: שתולים בבית יהוה בחצרות אלהינו יפריחו:
 זאת קומתך דמתה לתמר ושדך לאשכולות:
 אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ויהיו נא שדך פאשכולות הגבן וריח אפך פתפוחים:
 ויאכל בלי ברכה (כיון שברך כבר על הזית).

ענבים [צמוקים]:

קח ענבים ויאמר:

גבן ממצרים תסיע תגרש גוים ותטעה: פנית לפניה ותשרש שרשיה ותמלא ארץ: פסו
 הרים צלה וענפיה ארזי אל: תשלח קצירה עד ים ואל נהר יונקותיה:
 אשתך כגבן פריה בנרתי ביתך בניך פשתלי זיתים סביב לשלחנה:
 ויאכל בלי ברכה.

תאנים

קח תאנה בידו יאמר:

הנצנים נראו בארץ עת הזמיר הגיע וקול התור נשמע בארצנו: התאנה חנטה פגיה והגפנים
 סמדר נתנו ריח קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך:

ויאכל בלי ברכה [אם בדק פראוי מחרקים, ומי שנמנע מזה בדרך כלל ומעדיף להזהר - יאמר הפסוקים
 על הראיה בלבד].

רמונים:

יקח מן הרמונים ויאמר:

בפולחן הרמון רקתך מבעד לצמתך:

שלחוף פרדס רמונים עם פרי מגדים כפרים עם נרדים:

לכה דודי נצא השדה גלינה בפפרים:

נשמימה לפרמים נראה אם פרהה הגפן פתח הסמדר הנצו הרמונים שם אתן את ידי לך:

הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים חדשים גם ישנים דודי צפנתי לך:

ויאכל בלי ברכה.

אתרוג:

נוהגים לעשות מן האתרוג מרקחת ולאכולו בט"ו בשבט:

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתם

לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים:

ויאכל בלי ברכה, ואין לברך ברכת שהחינו.

תפוח:

יקח מן התפוח ויאמר:

סמכוני באשישות רפדוני בתפוחים כי חולת אהבה אני:

אני הבצלת השרון שושנת העמקים:

כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות:

בתפוח בעצי הער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחמי:

ויאכל בלי ברכה.

אגוז

יקח אגוז ויאמר:

אל גנת אגוז ירדתי לראות באפי הנחל לראות הפרחה הגפן הנצו הרמונים:

לא ידעתי נפשי שמתני מרפבות עמי נדיב:

ויאכל בלי ברכה.

פְּרוֹת הָאֲדָמָה:

יקח מפרי האדמה ויאמר:

אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים:
וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים
על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה:
ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה:

ויברך בורא פרי האדמה, ויכנו לפטר כל פרות האדמה שיאכל אחר קץ:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי האדמה:

שֵׂאֵר מֵאֲכָלִים:

יקח דבר מאכל שברכתו שהכל (שאינו משקה, שכבר הוציא את המשקים בברכת הגפן) ויאמר:

ברוך על הפרות בורא פרי האדמה, יצא. ועל פרות הארץ בורא פרי העץ, לא יצא. על
כלם אם אמר שהכל, יצא:

על דבר שאין גדולו מן הארץ, אמר שהכל. על החמץ ועל הנזבלות ועל הגובאי, אמר
שהכל. על החלב ועל הגבינה ועל הביצים, אמר שהכל. רבי יהודה אמר, כל שהוא מין
קללה, אין מברכין עליו:

ויברך שהכל נהיה בדברו, ויכנו לפטר כל מה שיאכל אחר קץ:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו:

בְּרָכָה מֵעֵין שְׁלוֹשׁ

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

אם אכל פֵּזִית מְזוֹנוֹת
על המַחֲיָה ועל הפְּלִלָּה

אם שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן
על הַגָּפֶן ועל פְּרֵי הַגָּפֶן

אם אכל פֵּזִית מְזוֹנוֹת
על המַחֲיָה ועל הפְּלִלָּה

ועל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, ועל אֶרֶץ הַמִּדְבָּה טוֹבָה וְרַחֲבָה שְׂרָצִית וְהִנְחַלְתָּ
לְאֲבוֹתֵינוּ, לְאָכַל מִפְּרִיָּהּ וּלְשִׁבַע מִטוֹבָהּ. רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, עָלֵינוּ וְעַל
יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירָךְ, וְעַל הַר צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וְעַל מִזְבְּחֶךָ
וְעַל הַיְכָלְךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ,
וְשִׂמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וְנִבְרַכְךָ עָלֶיךָ בְּקִדְשָׁהּ וּבְטַהֲרָהּ.

בְּשַׁבָּת: וְרָצָה וְהִחְלִיצָנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה.

מִי אַתָּה טוֹב וְיִמְטִיב לְכָל, וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ

ועל הפְּרֹת
על פְּרֵי שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל פְּרוֹתֶיהָ

ועל פְּרֵי הַגָּפֶן
על יַיִן שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל פְּרֵי גִפְנָה

ועל המַחֲיָה ועל הפְּלִלָּה
על חֹטֵה שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל מַחֲיָתָה ועל פְּלִלָּתָהּ

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ וְעַל

ועל הפְּרֹת.
על פְּרֵי שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל פְּרוֹתֶיהָ

ועל פְּרֵי הַגָּפֶן.
על יַיִן שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל פְּרֵי גִפְנָה.

ועל המַחֲיָה ועל הפְּלִלָּה
על חֹטֵה שָׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל:
ועל מַחֲיָתָה ועל פְּלִלָּתָהּ

בְּרַבַּת בּוֹרָא נִפְשׁוֹת

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרָא נִפְשׁוֹת רַבּוֹת, וְחֹסְדוֹנוֹן עַל כָּל מַה שֶּׁבְּרָאתָ
לְהַחְיֹת בָּהֶם נֶפֶשׁ כָּל-חַי. בְּרוּךְ חַי הָעוֹלָמִים.

תפלת האתרוג

כתב בספר 'בני יששכר' (מאמר חדש שבט): במשנה (ר"ה ב, א) אמרו: ט"ו בשבט ר"ה לאילן, ולא אמר לאילנות, לרמז מה שקבלנו מרבנותי להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהדר וכו', והנה תפלתו תעשה פרות וזה שרמז התנא באמרו לשון יחיד 'לאילן', ולהורות על האילן המיוחד המבאר בתורה למצוה.

והנה הגאון ר"ח הטוב הרב בן איש חי זצ"ל בס' לשון חכמים (ח"א סי' לח) הביא נסח מיוחד של אמירת תפלה לזכות לאתרוג נאה ומהדר, וכתב הגר"פ זביחי שליט"א (ברכת טוב עמי קפד) דיש נוהגים לומר את נסח תפלה זאת בליל ט"ו בשבט בעת אכילת הפרות שאוכלים בו מעט מן האתרוג, ואומרים אח"כ את נסח תפלה זאת. ויש נוהגים להתפלל על האתרוג למחרת ביום ט"ו בשבט עצמו בעת תפלת שמונה עשרה, ונהרא ונהרא ופשיטיה. ויש האומרים בשני הזמנים. ויעלה הכל לרחמים ולרצון לפני אבינו מלכנו שבשמים השומע תפלת עמו ישראל ברחמים. אכ"ר.

יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שתברך כל אילנות האתרוג להוציא פרותיהם בעתם, ויוציאו אתרוגים טובים יפים ומהדרים ונקיים מכל מום. ולא יעלה בהם כל חזוית ויהיו שלמים, ולא יהי בהם שום חסרון, ואפילו עקיצת קוץ. ויהיו מצויים לנו ולכל ישראל אחינו בכל מקום שהם, לקיים בהם מצות נטילה עם מצות נטילה עם הלולב בהג הספות שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום, פאשר צויתנו בתורתך על ידי משה עבדך: "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל".

ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו, שתעזרנו ותסייענו לקיים מצוה זו של נטילת לולב והדס וערבה ואתרוג בתקנה בזמנה בהג הספות שיבא עלינו לחיים טובים ולשלום, ותזמין לנו אתרוג יפה ומהדר ונקי ושלם וכשר פהלקתו.

ויהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתברך כל מיני האילנות ויוציאו פרותיהם ברבוי, שמנים וטובים, ותברך את הגפנים שיוציאו ענבים הרבה, שמנים וטובים, כדי שיהיה היין היוצא מהם מצוי לרב לכל עמך ישראל לקיים בו מצות קדוש ומצות הבדלה בשפתות וימים טובים ויתקיים בנו ובכל אחינו מקרא שכתוב: "לך אכל בשמחה לחמך ושתה בלב טוב וינך פי כבוד רצה האלהים את מעשיך". פאתי לגני אחתי כלה אריתי מזרי עם בשמי אכלתי יערי עם דבשי שתיתי ייני עם חלבי אכלו רעים שתו ושמרו דודים".

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגאלי.

לה"ו בינ"ו עמ"י עש"ו

בשזורה טובה לאותבי התורה ולומדיה

בסיעתא דשמיא יצא לאור עולם סדרת הספרים

"אשיחה בהקיד"

על פרשיות השבוע באגדה

מתוך סדרת הספרים אשיחה בהקיד באגדה ובהלכה

מהרב אורן נזרית שליט"א

הספרים מעוטרים בהסכמת גדולי הדור שליט"א
מלאים בהלכות בקניני תורה ובדרכים לעבודת ה' יתברך
משולבים בסיפורים על גדולי ישראל ודרך עבודתם

וכעת מבקשים לזכות את הציבור הקדוש
לסייע ולהיות שותף

להשלים את סדרת הספרים בהלכה לזיכוי הרבים
וזכות לימוד התורה וזיכוי הרבים תגן בעדכם
ניתן להקדיש פרשיות
לברכה והצלחה ולעילוי נשמת וכיו"ב

א.ש. אשדוד 7627127-052

לקבלת גיליונות אלו חינם
יש לשלוח בקשה למייל:
toraoren@gmail.com

לפרטים ניתן ליצור קשר בטל: 0506491414, 0509013000